

6 P. CXCV. 44. VII-2

333 L. ALLAMTUD. K. A. K. könyv
Leltári szám: 10. 153

PARLAMENTI

FELELŐS KORMÁNY

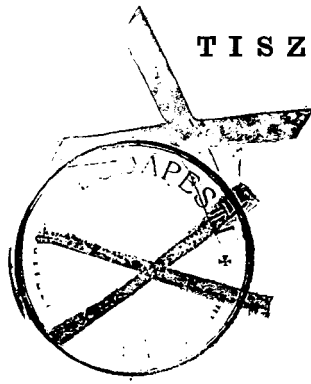
ÉS

MEGYEI RENDSZER.

IRTA

TISZA KÁLMÁN.

PEST, 1865.

KIADJA RÁTH MÓR.

Jog- és Közigazgatás Tudományi Kar
Lelt. napló: ~~14705~~ Lsz.: ~~14705~~
Csoport: _____ szám.

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Jog- és Közigazgatástudományi Kar Könyvtára
Lelt. napló: ~~21983~~ Lsz.: _____
1917.10.31. csoport: _____ szám.

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Lelt. napló: ~~9992/5~~

ELŐSZÓ.

Közel három éve annak, midőn még az akkori Magyar Sajtóban a parlamenti felelős kormány- és megyei rendszer irányában elmondottam nézeteimet.

Maga azon idő, a midőn czikkeim — melyekben ezen kérdéssel foglalkoztam, — megjelentek, épen úgy mint az, mely utána következett, annyira kedvezőtlen volt az ily nemü kérdésekkel foglalkozásra, hogy bizony fel kell tennem, miszerint alig van valaki, ki az akkor általam elmondottakra még emlékezik, épen azért azt hiszem, megbocsátanak olvasóim, ha ismét visszatérek e nagy fontosságú tárgyra, kelljen bár sokszor magamat ismételnem.

Hiszen most országgyűlés küszöbén állunk, ez országgyűlésnek pedig, ha egyszer sikerül a minden egyéb törvényhozási intézkedést megelőzni tartozó nagy fontosságú közjogi kérdések megoldása, ha egyszer biztosította Magyarország törvényes függetlenségét, és ezen alapon szabályozta hazánk viszonyát az osztrák örökös tartományokhoz, nem lehet fontosabb

és sürgetőbb teendője, mint az 1848-dik évi törvények által életbe léptetett parlamenti felelős kormánynyal megyei rendszerünket, melynek fenntartásához oly méltán ragaszkodik a nemzet túlnyomó többsége, öszhangzásba hozni.

Igen szokásos dolog volt a legközelebbi időkben azt állítani, hogy parlamenti felelős kormány, vagy rövidebb kifejezéssel élve felelős ministerium és a törvényhatóságok önkormányzata meg nem férnek egymás mellett.

Ezen dönthetlen igazság gyanánt felállított nézet alapján kísérték meg nálunk is hirlapok és röpiratok elidegeníteni a felelős ministeriumtól a nemzetet, és habár most ugyan azon hirlapok, ugyan azon írók részint nyíltan részint hallgatásuk által helyeslik, bár nincsen felelős kormányunk, a megyék vissza nem állítását, nem lehet kétségünk a felett, hogy midőn kormány-formánk és közigazgatásunk törvény által rendezéséről lesz szó, fel fognak támadni ismét halottaikból és a megyék mellett agitálva fognak korteskedni a felelős ministeri kormány-forma ellen.

És valóban, ha kiindulási pontjuk helyes volna, ha a két szóban forgó intézmény összeférhetlensége igaz lenne, nagyon meg kellene gondolnia a magyar embernek a felelős ministeri kormány-formát tartsa-e meg törvényhatóságok nélkül, vagy azokat a régi collegialis kormány-forma mellett?

De e választásra nem kerül a sor, mert mint három év előtt is kimutattam, felelős parlamenti kormány és megyei, illetőleg törvényhatósági rendszer nem hogy

összeférhetetlenek lennének, de sőt ha jól szerveztetnek, kiegészítik egymást, mindenik ellensúlyozza a másiknak minden más viszonyok között nyilvánuló hibáit, pótolja hiányait.

Ezt részletesebben kimutatni célja jelen kis művemnek. Megjegyzem mindenképp, hogy ha bár megyéket fogok említeni és a részletezésnél a megyék fognak kiválólag szemem előtt lebegni a jogok és a központi kormányhoz való viszony meghatározásánál, hazánk szabad királyi és más nagyobb városait is értem, mert ezeket a megyékkel minden tekintetben egyenjogú törvényhatóságoknak tekintem, melyekre nézve csak a részletezésnél kell városi helyzetüknél fogva különbséget tenni.

I. F e j e z e t.

Sem a parlamenti felelős kormány, sem a törvényhatósági rendszer, a mint az legalább eddig nálunk a megyékben életben volt, és a mint ezentúl nagyobb városainkban is életben kell lennie, nem lévén pusztán közigazgatási szerv, nem lehet ezek tárgyalásánál egyedül a közigazgatást tartanom szemem előtt, de tekintetbe kell vennem az egyéb intézményeket, tekintetbe általjában az alkotmányt, épen ezért hogy tisztábban kifejthessem fölvettem tárgyamról nézeteimet, szükségesnek vélem, hogy elmondjam röviden bár: mit követelek én egy alkotmánytól.

Követelem hogy az alatta élők szabadságát két féle irányban biztosítsa, biztosítsa egyfelől a nemzetét mint egészét, szemben a fejedelemmel, és biztosítsa másfelől az egyénekét a nemzettel vagy nemzeti kormányval szemben.

Az elsőre nézve szükséges, hogy a nemzet a törvényhozásra döntő befolyást gyakoroljon, hogy senki tagjai közül másnak, mint a nemzet által alkotott, és monarchiában a fejedelem által szentesített törvénynek, engedelmeskedni ne tartozzék, hogy a végrehajtásra a közigazgatásra is annyi befolyást gyakoroljon, hogy

a törvények csak azon szellemben és csak olyan férfiak által alkalmaztathassanak, a mely szellem a nemzet többségéé; a kik a nemzet többségének bizodalját bírják, és hogy ezen férfiak a nemzetnek is felelőséggel tartozzanak.

A másokra nézve pedig szükséges, hogy úgy legyen szabályozva az így alakult kormánynek hatásköre, hogy az egyes részek az egyének szabadsága általa meg ne semmisíthetessék, az levén legalább nézetem szerént a legjobb kormány-forma, mely a nemzet testületei- és egyéneitől csak annyi és nem több szabadságuk feláldozását követeli, a mennyi az állam egységének fentartására és nemesebb céljainak elérésére okvetetlenül szükséges.

Azon feladatnak, hogy a nemzetnek, mint egésznek, szabadsága biztosíttassék, legjobban megfelel az oly alkotmány, mely parlamenti felelős kormányval tetőzi be intézményeit, mert ha ugyan ez intézmény teljesen kifejtve van, a népképviselő útján alakult parlament, vagy két ház létezése mellett azon ház, mely a nép által választott, gyakorolja a törvényhozásban a legnagyobb befolyást, mert az annak kebelében birt vagy elvesztett többség dönt a kormány élén álló ministerek hivatalban maradása vagy hivatalvesztése felett.

Törvénynyé nem lehet az, mit a nemzetnek képviselői által nyilvánuló többsége nem akar, és a törvény végrehajtója nem lehet más, mint a ki azt a többség szellemében hajtja végre.

Vádolják is a parlamentarismust ellenségei egyfelől azzal: hogy a felségi jogokat magához ragadja, hogy törvényhozó és végrehajtó hatalom egyszersmind, és más felől azzal, hogy az ily hatalmat gyakorló parlament tagjai egy választott, de meghatalmaztatásuk

idején korlátlan hatalmu oligarchiát képeznek, mely útasítást senkitől sem vevén, felelős senkinek sem lévén, nyakára ül királynak és nemzetnek egyaránt.

De lássuk mi igaz ezekből? A fejedelem és kormánya — mellőzve a befolyásnak kezében lévő indirect módjait, — két joggal bir, melylyel önmagát és a nemzetet egyaránt megvédheti a képviselőház túlterjeszkedései ellen, az egyik a veto joga, a másik azon jog, melynél fogva a képviselő házat törvény szabta föltételek mellett feloszlathatja. Az első jog nem engedi, hogy törvéynyvé legyen az, mit a fejedelem a kormány helytelennek talál, a másik megfosztja a képviselőket minden hatalmuktól és a nemzet ítélete alá bocsátja működésüket.

Nem igaz tehát, hogy a képviselőház bármit is a fejedelemre reá erőszakolhatna, és bár be kell vallanom, hogy a veto jog gyakorlata ily intézmények mellett kényes dolog, mert a ministerek ellenjegyzése szükséges ahhoz is, kik vagy megtagadják azt, és ekkor a fejedelem által elbocsáthatók, vagy teljesítik és ha e tettök helyeslését a képviselőháztól kinyerni nem tudák, annak bizalmatlansági szavazata előtt visszavonulni kénytelenek, ha csak a képviselőházat feloszlatni nem akarják, mely utóbbi eszköz azonban a koronának mindig hatalmában áll, és ez teljesen elég a képviselők ez irányban féken tartására.

Hogy végrehajtó hatalom is lenne a képviselőház, az már épen nem áll, mert sem a kormány tagjait ki nem nevezi, sem a közigazgatásba egyenes befolyást nem gyakorol, hatalma annyira terjed, hogy ellenőrizi a kormány eljárását, hogy lehetetlenné teszi az ország közvéleményével ellenkező irányu közigazgatást, de nem azt, mely csak saját többségével —

mely nétalán a nemzetével meghasonlott, ellenkezik, mert feje felett van mindig a feloszlás veszélye, mely által a nemzet valódi közvéleménye megtudható.

Ha meggondoljuk e mellett hogy a képviselőház tagjai nagy részt választóik között élnek, hogy minden perczen készen kell arra lenniök, hogy mint egyszerű polgárok térjenek azok közzé vissza, bizonynyal nem kell félnünk attól, hogy a nemzeten képviselőségük rövid ideje alatt uralkodniok lehessen.

De hiszen legnagyobb részben legalább, nem is a nemzet jogait féltik azok kik a parlamenti felelős kormány ellen a fentebbi érveket felhozzák, nem tetszik nekik az, hogy egy kifejlett parlamentarismust bíró nemzetnél a véghatározat törvényhozás- és kormányzásra nézve magánál a nemzetnél van, hogy a fejedelem szárnyai alá rejtődött kisebbség nem uralkodhatik felette, de épen ez annak legfénylőbb tulajdona, mert eljött már annak ideje, hogy ne csak az elmélet, de a gyakorlat is ismerje el, hogy nem a népek vannak a kormányokért, de a kormányok a népekért.

Részemről, ha bár egyik veszélyt sem hiszem komolynak, még is inkább tudnék félni attól, hogy a fejedelemmel, a kormánynyal egyetértő képviselőház a nemzet igazain ejthet csorbát, de e veszély is csak akkor birhat valószínűséggel, ha a kormánynak hatalmában áll a választásokra döntő befolyást gyakorolni, ha a tőle függő hivatali kinevezések nagy számánál fogva eszköz van adva kezébe a gyengéknek eltántorítására, ha végül a vidékeken minden politikai élet elnémítva, a közszellem elölve van, ha nincs tér, melyen a választó kerületek azokat, kikben bízniok lehet, előre megismerhetik.

De e hiányok mind nem a parlamenti felelős kormány, hanem a központosítás által állanak elő, és ezek miatt a parlamentarismust vádolni annyit tesz, mint azt a központosítással zavarni össze, vagy attól elválaszthatatlannak gondolni, mi pedig roppant nagy tévedés.

Csodálatos, hogy sokáig fenn állott e tévhit, holott egy pillantás Angliára és Frankhonra mindenkit meggyőzhetett volna az ellenkezőről, mert hiszen Angliában a régen fennálló a teljesen kifejlett parlamentarismus mellett nincsen központosítás, míg Frankhonban a soha gyökeret nem vert parlamentarismus idejében és annak teljes szünetelésekor egyformán ott látjuk azt.

Ma már többeknek, de mindenek felett Tocquevillenek tanulmányai, — *l' Ancien régime et la Revolution* — minden kétségen kívül helyezték azt, hogy a központosítás nem a forradalom, nem a parlamentarismus műve, hanem az önkényes uralomé.

Richelieutől elkezdve XIV-ik Lajosig folyt a küzdelem a törvényhatósági jogok ellen, és habár eleinte e harc főként pénzszerzési mód vala a kormányok részéről, a mennyiben nagy pénzbeli áldozatok árán, megváltani engedék egyes városok és tartományok által jogaiknak egy részét, oly kényelmes eszköznek találtatott minden hatalomnak összpontosítása, hogy csakhamar maga a hatalom kedvéért tökélyesbítettett e rendszer.

XIV-dik Lajos alatt már a tökélynek igen nagy fokán állott a központosítás, a király tanácsa lőn mindennek kútfeje, a legkisebb helyi ügy az ország bármely távol vidékén annak rendeletétől függött, a hivatali visszaélések elleni panaszok rendes útjokról oda

vonatták, szóval az intézett mindent, befolyt a hivatalnokok kinevezésére, és ítelt a saját rendeletei, saját kinevezettjei ellen támadt panaszokban.

A regens és XV-dik Lajos is, hívek maradtak ez irányhoz, és csak is örökös pénz-zavaruknak tulajdonítható, hogy egy-két tartománynak és városnak sikerült roppant pénzáldozatok árán helyhatósági jogai egy részét a folytonos megtámadások ellenében megőrizni.

XVI-dik Lajos uralkodása alatt történt ugyan egy-két halvány kísérlet a decentralisatio felé, de ez is csakhamar abban maradt, míg bekövetkezett a forradalom.

Ennek elején egyes kortársaiknál messzebb látó lángelkek, jelesen Mirabeau, hatalmasan szót emeltek a központosítás túlzása ellen; de részint sok tekintetekben gyanus magukviselete útát tört ama hitnek, hogy ez a forradalom, hogy Franciaország elleni törekvésből teszik, és így gyűlöltté tévé az általuk hirdetett tant, részint pedig a mint a forradalmi párt túlsúlyra vergődött, a mint kezében érzé a hatalmat, ragaszkodott a központosításhoz, mint hatalma minden iránybani kiterjesztésének, elvei, nézetei mindenkire ráerőszakolásának legsikeresebb eszközéhez.

Ezt tévé minden párt, mely ama néhány év alatt a hatalmat kezében tartá; míg végre a véres küzdelmekben, az egymást felváltó anarchicus kormányok zsarnoksága alatt, kifáradt és kétségbeesésig zaklatott nemzet, az újabb kor legnagyobb lángeszének, I. Napoleonnak, vaspálczája alá került.

Ez időben valóban már nyoma sem volt egy parlamenti, a nemzet iránt felelős kormánynak; a lángész büvölő hatása által elviselhetőbbé tett, annak di-

csősége által megaranyozott, de oly mindenre kiterjedő önkény uralkodott Frankhonban, minővel az emberi nem történetében ritkán találkozunk. És épen ezen idő vala az, melyben a központosítás elérte a tökéletesség azon fokát, melylyel Frankhonban azóta bir.

Hogy azon alkotmányos időszakokban is, melyeket azóta Frankhon élt, a restauratio alatt épen úgy, mint utóbb a Fülöp Lajos idejében, mely utóbbi korban pedig valóban parlamenti felelős kormánya volt, sőt az 1848-dik évi köztársaságban is a központosítás szóra alig érdemes csekély módosításokkal fenntartott: annak oka nem az, mintha ezen kormány-rendszernek szükséges járuléka volna, de oka egy részt azon már fenntebb is érintett általános igazság: miszerint a pártok, midőn hatalomra kerülnek, nem hajlandók soha lemondani azon eszközökről, melyekkel hatalmukat terjeszteniök, biztosítaniok lehet, oka más részt az, hogy a hosszú időközön keresztül dívott öszpontosítás megsemmisíté nagy részben az elemeket, a melyek nélkül a helyhatósági önkormányzat fenntarthatatlan.

Nem a parlamenti felelős kormány teremté tehát a központosítást, nem is szükséges kelléke ez annak, mert hiszen Angliában a parlamenti felelős kormány legfejlettebb a nélkül, hogy központosítás léteznék; hogy együtt találjuk e kettőt olykor, az nem bizonyít egyebet mint azt: hogy mint minden hatalom e világon, úgy a parlamentek többsége és a befolyásával alakuló kormány is hajlandó megtartani amaz eszközöket, melyekkel hatalmát terjesztheti, biztosíthatja és ezt okvetlenül meg is teszi ott, hol azokat készen és a nemzet belenyugvása által elfogadva találja.

Ha ezek szerint igazságosan és helyesen akarunk

eljárni, nem szabad a parlamenti felelős kormány-rendszert a vele esetleg egyesült központosítással öszvekapcsolva ítélni meg, hanem szemügyre vévén előbb az abban magában rejlő előnyöket, tökéletességeket, valamint a hátrányokat és hiányokat, ha — mint engem részemről — az előbbieket ez intézményhez ragaszkodásra határoztak, arról kell gondoskodnunk, hogy egyéb intézményeinket, közigazgatásunkat úgy rendezzük, miszerént ama hátrányok lehetőségig elkerültessenek és a hiányok pótoltsanak.

Kifejtém már fentebb a parlamenti felelős kormány amaz előnyét, miszerént a nemzetnek mint egésznek szabadságát minden kormányformák között leg-tökéletesebben biztosítja, biztosítván a nemzetet az iránt, hogy sem oly törvények, sem oly elvek szerént nem kormányoztathatik, melyeket saját képviselőinek többsége el nem fogad.

Kifejtém miszerént nem áll az, hogy e rendszer mellett a parlament törvényhozó és végrehajtó hatalom volna egyszersem, ki azt, hogy a korona jogait meg nem semmisítheti, magához nem ragadhatja, mert ott van a veto és mindennek felett a feloszlatás joga; de ki kell még fejtenem amaz előnyét: miszerént e rendszer mellett a törvényhozó és végrehajtó hatalom egymásra hatása összeműködése alkotmányszerűleg biztosítva, rendezve van.

És pedig ez igen nagy előny. A francia forradalom állambölcsei és publicistái, bizonyynyal ama szomorú tapasztalatok által indítatva, melyeket a három főhatalom a törvényhozó- végrehajtó- és birói-hatalom, egy kézben egyesítésének következményeiről tettek, a másik túlságba esve abban hívék az üdvöt feltalálni, hogy ezeket úgy elválasszák egymástól, miszerént még

csak érintkezésbe se jöhessenek, egymásra befolyást ne gyakorolhassanak.

Ez elvet keresztül is vitték nem az életből fejlesztett, de a tiszta logika szabályai szerint alkotott alkotmányukban és mi lőn az eredmény:

A különböző forrásokból eredt, a különböző elvek után induló törvényhozó és végrehajtó hatalom nem lévén semmi alkotmányos út és mód hagyva arra, hogy egymást felvilágosíthassák, hogy nézeteiket összhangzásba hozhassák; nem lévén sem a törvényhozó testületnek joga a vele ellenkező kormányt lelépésre bírni, sem az utóbbinak a törvényhozó testület ellenében a feloszlatás által magára jogaik kutféjére, a nemzetre, hivatkozni: az ellentét köztök mind addig nőtt, míg végre erőszakos összeütközésnek kelle bekövetkezni és előállott eredményül épen az, mit oly gondosan kerülni kívántak e két hatalom egy kézben egyesülése. Az akkor erősebb parlament kezébe ragadta a végrehajtó hatalmat és felforgatá az alkotmányt, megsemmisíté a birói hatalom függetlenségét és az egymást felváltó párt-töredékek anarchikus zsarnokságát idézte elő.

Ez a mi felelős parlamenti kormányrendszer mellett nem történhetik meg. Itt a végrehajtó hatalom vezetői tagjainak, a parlamentnek, tér van tehát nyitva a kölcsönös eszmecserére, a vélemények kiegyeztetésére, és ha ez nem sikerül, minden zavar, minden összeütközés nélkül megválnak egymástól a két egyetérteni nem tudó hatalom, vagy a kormánynak kell a parlamenti ellentétes többség előtt visszavonulnia, vagy pedig, ha a nemzet többségére számíthatni vél, jogában lévén e parlamentet feloszlatni, a nemzetre hivatkozik, mely hivatkozás ha ellene ütne ki, a vissza-

vonulás kötelessége áll ismét elő, de minden esetben elintéztetik az összeütközés minden rázkódás, minden felforgatás nélkül.

Ne hogy más vesse ellenem, felemlítem magam, hogy mindemellett voltak esetek midőn a parlamenti felelős kormány daczára erőszakos átváltozások következtek be, de annak ezen intézmény tökéletes vagy tökéletlen voltától egészen független okai valának, még pedig:

Oka volt a választó törvény szűkkeblősége, mely aránylag csak igen keveseket engede a választásban részt venni, úgy hogy ezek többsége a nemzet valódi többsége nem lehetett.

Oka volt továbbá a központosítás, mely által oly nagy befolyást gyakorolt a fennálló kormány a választásokra, hogy még a törvényszerű választók valódi többsége is őszintén nem nyilatkozhatott.

Mind ezek szerint nincs tehát kétségem a felől, hogy minden lehető kormányformák között a parlamenti felelős kormány a legtökéletesebb, mert leginkább biztosítja a nemzetnek mint egésznek szabadságát, mert törvényszerű módokat nyújtván a törvényhozó és végrehajtó hatalom közötti összeütközések elintézésére, az erőszakoskodás, a felforgatás veszélyei ellen is legtöbb biztosítékot nyújt.

Természetes ezekből folyólag, hogy parlamenti felelős kormányt óhajtok hazánkban, de tökéletességei mellett látom hibáit, hiányait is.

Mint minden egyéb hatalomnak, úgy a parlamenti többségnek és a rátámaszkodó kormánynak is természet szerű hibája, hogy hatalmának mind nagyságát, mind körét terjeszteni és azt örökíteni igyekezik.

Mint minden kormányban úgy ebben is megvan a hajlam az elnyomásra, és itt az egyesek vagy kivált-ságos testületek elnyomásánál igazolhatóbbról ugyan, de még súlyosabbról, a többségéről lehet szó, melyet kijátszani, melytől szabadúlni sokkal nehezebb.

Megvan ezenkívül e kormányrendszernek ama hibája, hogy a parlament, nagy hatalmánál fogva, minden politikai életet abba és a körül összegyűjteni törekszik, s hogy ez a részek politikai életének megsemmisülésére vezethet.

Nagyon valószínűtlen ugyan végre, mert fejedelemnél, kormánynál, és a parlament többségénél egyaránt hazafiatlanságot feltételez, és abban érdekegyeséget is tesz fel; de bizonyos körülmények között talán nem lehetlen, hogy a képviselőház tartamának ideje alatt e három tényező oly intézkedéseket tegyen, melyek az ország valódi többségének nézeteivel, az ország, a nemzet érdekeivel ellenkeznek.

Ezek ellen óvszert nyújtani kötelessége már egyéb intézményeink- és közigazgatási szerkeze-tünknek.

II. F e j e z e t.

A felelős parlamenti kormány minden, az előbbi fejezetben lehetségesek gyanánt fölemlített hibái ellenében, az óvszer a politikai életnek, a közügyek iránti érdekeltségnek az ország minden részeiben ébrentartásában és a parlamenti választások teljes szabadságában keresendő és feltalálható.

Fejtegetni is felesleges, hogy ezen cél elérésére a központosítás nemcsak nem alkalmas, de sőt hogy

ez épen kifejti, előidézi mindazon hibákat, melyek a parlamenti felelős kormány-rendszer ellen felhozattak.

Már más alkalommal kifejeztem, most csak megjuthatom azon meggyőződésemet, hogy valódi, a szó szoros értelmében vett centralisták ma már hazánkban nincsenek.

Azokat is, kik 1848-ig elvakítva egyfelől a francia centralisatio nagyszerűsége, elijesztve másfelől a megyei kihágások által, annak föltétlen barátjai valának, meggyőzők az azóta lefolyt szomorú idők tapasztalatai arról, minő veszélyes az; s ma már alig tagadja valaki, legalább a közigazgatási decentralisatio szükséges üdvös voltát.

Magában Frankhonban, a központosítás classicus földén is, a szabadság minden barátja, a decentralisatiót óhajtja, mint egyedüli eszközt arra, hogy ott valahára a szabadság és rend egymás mellett biztosan fennállhassanak.

Ily körülmények között lehetséges csak röviden elmondanom arra vonatkozó véleményemet.

Mint feljebb is említém, a centralisatio okvetlen kifejti mindazon hibákat, melyek a parlamenti felelős kormányzat mellett lehetségesek.

Az önkényuralom által megkezdve, a tökéletesebb önkény által tökéletesítve, az elnyomás biztos eszköze az, és általa ama második szabadság, az egyes részek, az egyének szabadsága a nemzeti kormánynyal szemben, teljesen megsemmisül.

Midőn az utolsó falusi hivatalnok kinevezésére és elbocsátására a központi kormány egyenes befolyást gyakorol, midőn a legkisebb községi kiadás a minister helybenhagyásától függ, midőn a hivatalnok a

rendes törvényszékek hatása alól ki van véve, s ellene bármely sérelem vagy visszaélés miatt csak a kormánynál lehet orvoslást szerezni, mert hiszen az álladalmi tanács is csak kormány-testület, mely nagy részben a ministerek tetszésétől függ, akkor természetes hogy hajolnia kell a központi kormány előtt mindennek.

Hivatalnokai bizton terjesztik túl hatáskörüket, mert midőn ezt teszik, a központi kormányt terjesztik egyszersmind, és így annak pártolására számíthatnak.

Ki hatáskört akar az azt csak a központi kormánytól remélheti, a központba tolúl tehát minden, az elnyel mindent, és a vidékek kihalva maradnak.

A hivatalviselés levén a legegyszerűbb, legkényelmesebb mód, tekintélyt, befolyást szerezni, mindenek azután vetik magukat, úgy hogy mint Frankhonról elmésen jegyzé meg egy író, utoljára csak két főosztálya marad a nemzet művelt részének, egyik, mely hivatalban van, a másik, mely hivatal után jár.

A választások szabadsága ez által teljesen megszűnik, az ország legtávolabb részeiben is elhelyezkedett, mindent a központi kormánytól váró bureaucraták, a vett intés szerint teljes hivatali befolyásukat vetik a mérlegbe, ígérek, fenyegetnek, tetszésök szerint készítik a választói jegyzékeket, melyek ellen a felfolyamodás ismét csak ugyanazon kormány organumaihoz intézhető, és ha nem is mindig, de legtöbb esetben és helyen keresztül viszik a kormány jelöltjeit.

Ily módon alapjában hamisítottatik meg a parlamenti felelős kormány, mert a képviselő-ház, nem

lehet a nemzeti közvélemény képviselője; így válik lehetségessé, mit az első fejezet végén említék, hogy az egyetértő parlament és kormány a nemzetre nézetével ellenkező törvényeket erőszakoljanak, hogy azt akarhatja elleni irányban kormányozzák; így lesznek haszonnélküliekké a nemzet és kormány közötti összeütközések békés elintézése céljából létező oly böles alkotmányos módok; így esik az, hogy előbb egy ideig elnyomatik a nemzeti akarat, és utóbb törvényesen nem érvényesíthetvén magát, erőszakosan tör ki.

Hogy pedig az ily választási visszaélések, nemcsak esetleg fordultak egyszer vagy máskor elő, de a központosított kormány-rendszerből természetszerűleg folynak, mutatja az, hogy a francia restauratio minden ministeriumai alatt, épen úgy, mint a Fülöp Lajos idejében, mint ma III. Napoleon alatt feltaláljuk azokat.

Voltak az eljárás botránnyosságában, voltak még inkább a sikerben fokozatok, nem lehetvén az oly tökéletes a nemzet kedélyforrongásának percében, mint máskor; de az irány, de a kihágás meg vala mindig.

Mindezek a központosításnak bűnei általános alkotmányos és politikai szempontból, lássuk most azt szorosabban a közigazgatást tekintve.

Általános vád vala régi közigazgatásunk ellen, hogy lassú, és e vádnak sok tekintetben alapos voltát tagadni lehetlen; de valjon gyorsabb-e az a központosítás mellett?

Erre feleletül csak egy példát idézek a legtökéletesebben központosított Frankhonból, mely a központosítás barátainak méltán ideálja.

E példa igen alkalmas az idézésre, és méltányosan idézhető; mert nemcsak a központosítás ellen-ségei, de legbuzgóbb védői is, mint Dupon White, idézik azt, ez utóbbiak igazolni igyekezvén az el-járást.

Frankhon egy kis városa 1846-ban egy vágó-híd építésének szükségét érezvén, folyamodott engedélyért erre, a felsőbb hatósághoz, kérve egyszers-mind, hogy e célra kölcsönt csinálhasson, és a helyet a kincstári erdőségből kibecsültethesse. Az ügynek a központosítás értelmében fel kelle menni minden fokozatokon keresztül a ministerig, és az államtaná-csig; mert ott kellett meghatározni: közhasznú lesz-e az építkezés, lehet-e és minő feltételek alatt e végből kölcsönt csinálni? — jó lesz-e a kijelölt hely? eszkö-zölhető-e annak kisajátítása? minő díjt vehet a köz-ség a vágóhíd használatáért?

Mit gondol az olvasó mennyi idő kellett, míg mindezen kérdések megoldatván, a község építéshez foghatott?

Tizenkét egész esztendő! — Ennyi idő alatt gondolom régi közigazgatási rendszerünk mellett is tisztába jöttünk volna vele.

Felhozatik a központosított közigazgatás előnyeit még annak egyöntetűsége.

Úgy hiszem, hogy ez egy részben képzelődés, más részben nem előny.

Képzelődés nemcsak azért, mert változván, néha igen is gyakran, a ministerek, velők mindannyi-szor változik a közigazgatás iránya is, úgy hogy nincs meg az egyöntetűség az időben még annyira sem, mintha a törvények és törvényes útasítások kor-látai között a törvényhatóságok vezetik a közigáz-

gatást; képzelődés, mert ugyanazon minister rendeletei is nem egyformán hajttnak végre különböző alárendeltjei által, nincs tehát meg az egyöntetűség a különböző vidékeken.

De nem is tartom én azt előnynek, hogy a különböző vidékek igen eltérő viszonyai, népességüknek különböző jelleme mellett stb., a törvény végrehajtásának minden részletei egyformák legyenek, csak hogy ne az egyes, gyakran teljesen ismeretlen hivatalnok egyénisége határozzon a módozatok felett, hanem határozzon, a központi kormány ellenörködése mellett, maga az illető törvényhatóság.

Felhozatik előnyül végre, hogy többet ne említsek, miszerint a helyi érdekektől távollevő központi kormány elfogúlatlanabbúl, igazságosabban határozhat a közigazgatás terén felmerülő kérdésekben, mint a helybeli hatóság azt tehetné.

Hivatkoznak ennek igazolásául, a törvénykezési eljárásra, melynél, a helyi vagy közel levő törvényszékek ítélete ellen egy távolabb eső törvényszékhez fellebbezni joguk van a feleknek.

Ez állítás első perczre alaposnak látszik, mert senki sem tagadhatja, hogy a helybeli hatóságok gyakran belesznek a részrehajlás hibájába; de ha közelebbről megvizsgáljuk a dolgot, az ajánlott mód minden legcsekélyebb községi ügy elhatározásának a központba húzása, nem segít a bajon.

A központi hatóság a helyi viszonyok semmi önálló ismeretével nem bírván, megállapodását a befolyása alatt álló községi előljáráóság és azok feletti hivatalnokai jelentésére alapithatja csupán, a bár önkaratján kívüli részrehajlás ellen tehát biztosítva nincsen, az érdekeiben ily eljárás mellett sértett rész-

nek pedig ugyancsak nehéz orvoslást találnia, midőn azt ugyanott kell keresnie, honnan a sérelem jött.

De a centralisták által az igazság kiszolgáltatás analogiájából felhozott érv sem ezen eljárást igazolja.

A szerint bátran intézkedhetnek a helybeli hatóságok, melyek ezt a legtöbb tárgyismerettel tehetik, és ha intézkedésükben mindenek megnyugosznak, az ügy röviden, idővesztéség, majdnem költség nélkül el van intézve; csak annak kell megengedve és szabályozva lennie, hogy a netalán sértett rész sérelmét feljebbvitel útján orvosolhassa.

Ezt pedig józan észszel senki sem tagadhatja és soha nem is tagadta meg; és ily módon, ha decentralisatio mellett az első intézkedés nem a kormány organumaitól jó, a sérelmet szenvedett vagy szenvedhető fél sokkal több pártolást remélhet a kormány részéről, mely nem lesz így fél és bíró egyszersmind, mint akkor, midőn saját kinevezett hivatalnoka, vagy épen saját annak jelentésére épített határozata ellen támad panasz.

Sokat lehetne még így a részletekben a központosítás mint közigazgatási rendszer ellen felhozni, hiszen köztudomású dolog, hogy igen drága, hogy az ellenörködésre roppantot költ, és az alatta mégis igen tökéletlen, míg más rendszer mellett, a nyilvánosság útján magok az érdekeltek által ingyen sikeresen gyakoroltatik; idézhetném, miszerint magában Frankhonban is az álladalmi központosítás útján kezelt utak sokkal többbe jönek és rosszabbak, mint a községi vagy kerületi utak stb.; de mindez nagyon is messze vezetne, azért most csak általános kifogásomat mondom még el ellene.

Egy jó közigazgatási rendszernek legelső tulajdona tartozik lenni, hogy a rendet és a szabadságot, még pedig a testületek az egyének szabadságát, a kormánynyal szemben épen úgy mint a nemzetét mint egészét, az idők folyamán keresztül megkímélje, az erőszakos rázkódtatások ellen biztosítsa.

A rend és a szabadság gyakran ellentétes fogalmak gyanánt állíttatnak fel, pedig meggyőződésemszerént, ha jól értelmezzük mind kettőt, csak együtt állhatnak teljes biztosságban fenn.

A szabadság, mint ezt a történelem bőségesen igazolja, csak ott és akkor biztos, a hol és ha renddel párosul.

Ellenkező esetben szabadossággá fajúl, és az egy mást felváltó pártok anarchikus kormányán keresztül az elfáradt, a mindenéért rettegő nemzet a rendet számára biztosítani ígérő első zsarnok hatalma alá jut, szabadságának árán vásárolván meg a rendet.

De viszont a rend is csak ott lehet biztos, hol nem a szabadság elnyomásán alapul, hanem csak annak túlsapongásait korlátozza.

Csak ha ennyire szoritkozik valamely kormány, számíthat minden jók támogatására a veszély perczeiben, míg ha a rend érdekében, vagy annak örve alatt, minden szabad mozgást gátol, minden nem általa megindított önkénytes mozzanatot a testületek és egyesek részéről megakadályoz, közömbösséget, sőt ellenszenvet ébreszt, nem csak maga, de az általa fentartott rend iránt is annyira, hogy a leghiggadtabbak is érdektelenül, sőt rokonszenvvel nézik a felforgatók ellene intézett törekvéseit.

Mert hiában az erőszak elnyomhatja egy ideig az emberi kebel szabadság utáni sóhajait, olykor nagy hányatások után egy elfáradt nemzet örömmel fogadja ily áron is a rendet és nyugalmat, hosszasan tartó nyomás elgyengítheti, eltörpítheti a nemzeti jellemet, de a szabadság-vágyat az emberi kebelből kiirtani földi hatalom nem képes; meglehet egy nemzet elvesztheti a képességet arra, hogy egy perczről a másikra, mint szabad nemzet élhessen, de a vágy megmarad lelkében, és annál borzasztóbb lesz a kitörés, annál hosszabban fog tartani különböző esélyeivel a harc, mentül inkább elenyészett a szabadság-vágy mellől, az azzal való helyes élésnek képessége.

A központosításnak már természete az, — legalább így nyilvánult még működése mindenütt — hogy a rend érdekében megöli, még ott is hol parlamenti felelős kormány áll az ügyek élén, a testületi és személyes szabadságot, mert ezek mozzanatai zavarnák a mesterséges közigazgatási gépezet egyhangú ketyegését, és épen ezért sem magát a rendet, sem az a nélkül fenn nem állható valódi szabadságot megvédeni a veszély perceiben nem képes.

A veszély előjöttét maga okozza sok részben, és maga semmisíti meg az erőket, melyek annak legyőzésében támogathatnák.

Maga okozza az által elsőben, hogy minden hatalmat, a közügyekbe való minden befolyást — kivéven szabad nemzeteknél a képviselő választást — magához ragad, kormányzottakat megfosztja, a fentebbi kivétellel, a közügyekbeni minden részvétől, hozzá szoktatja, hogy az államot rajtuk kívül álló valaminek tekintsék, mely köteles minden viszonyok között rajtuk segíteni, következzenek be bármely csapások

és veszélyek, magukon segíteni sem nem tudnak, sem nem akarnak, az állam, és annak kormánya kötelesek ezt náluk nélkül megtenni, ezek tétetnek tehát minden rosszért felelősökké, és pedig annyival inkább, mert a közügyekbe való befolyástól megfosztott kormányzottak elveszték már mértékét annak, mit az intézmények az állam és annak kormánya tehetnek és bona fide kívánják a minden jogaikat confiscált kormánytól, hogy minden bajaikon segítsen, és mert ez emberileg lehetetlen, kifejlődik a megalégedetlenség minden fennállóval, ki a vágy annak megváltoztatására, mely midőn a kellő fokot elérte erőszakos kitöréseket idéz elő.

Maga okozza továbbá a veszélyt az által, hogy megölvén minden közéletet a vidéken, nem hagyva módot abban, hogy a közügyekben résztvenni hivatást vagy vágyat érezők azt ott kielégíthessék, minden ily törekvésüeket a központba csoportosít össze, kiket azonban ott kielégíteni nem lehetvén, nagy részük a fennálló intézményeknek ellenségévé lesz, és midőn a felforgatás lehetősége előáll, annak intézőül, előharczosul szolgál.

Midőn pedig a veszély előállott, nincs kire támaszkodnia, magára van hagyatva, maga semmisíté meg az egyének és testületek ellenállási képességét, maga tiltá el a rajta kívül állókat a közügyekbe való avatkozástól, segédek helyett ellenszenves, hideg, vagy legfeljebb rokonszenves nézőket talál, de segíteni neki a rend, az intézmények megvédésében nincs kedve, vagy ha ez volna is, nincs tehetsége senkinek.

Ily módon felforgattatik legelsőben a rend, melyet csupán fizetett hivatalos védői, kik elégségesek csendes időben annak örve alatt elnyomni az egyéni,

a testületi élet minden szabad mozzanatait a zavar perczében megvédni képtelenek.

Egy meglehet csekély, de erélyes és elszánt töredék a központon a szabadság nevében elfoglalja az állam-gépezet mozgató kerekét, elüzi annak addig volt vezetőit, felforgatja az intézményeket, és a bámuló, a semmit nem sejtett vidéki honpolgár egy szép reggel csak arra ébred föl, hogy városa vagy kerülete hivatalnoka, ki tegnap még a fejedelem nevében osztá parancsait, ma egy köztársasági ideiglenes kormány nevében rendelkezik.

És a mely könnyűséggel megtörtént ezen nem a nemzeti közvéleményben gyökerező, hanem a központosított kormányzat hibája miatt a központon egy pártnak sikerült átváltoztatás a szabadság nevében és érdekében, miután az így alakult államhatalom megtartja elődeinek gépezetét, más elvek, más irány keresztülvitele érdekében, de épen úgy elnyomja burocrata serege által az egyéni, testületi, törvényhatósági szabadságot, miután az ily változásoktól elmaradhatatlan kedély-forrongások közepette felmerülő, a társadalmat végveszélylyel fenyegető tanok és irányok megrémítik a csendes polgárok többségét, épen oly könnyűséggel, mint előbb a szabadság nevében elüzé egy párt a törvényes kormányt, felforgatta az intézményeket, most egy tehetséges férfi a rend nevében felforgatja az újabb alkotmányt, hatalmába keríti a távirda-sodronynak a központi irodába nyuló végét, és azzal lepi meg a vidéket, hogy ismét megváltozott minden, hogy most már a végveszélylyel fenyegetett társadalom érdekében csupa önfeláldozásból ő parancsol, és a központosított kormány-gépezet ismét hí-

ségesen elnyomja ez új hatalom érdekében a nemzet szabadságát.

És így mehet, sőt megyen ez évtizedeken keresztül, mígnem akad egy igazán szabadság szerető kormány, mely nem saját nézeteinek a nemzetre ráerőszakolását, hanem annak saját vágyai szerint boldogítását tűzvén ki feladatául, elég önmehtagadással bír, arra, hogy a neki oly kényelmes, de a nemzetre, a szabadságra, sőt elvégre magára nézve is veszélyessé válható központosított kormány-gépezet használatáról lemondjon, visszaadja a vidékeknek az élet tőlök elvont ama feleslegét, mely a központon túl csapong, visszaadja a részeknek az államélet vezetésének azon illetőségeit, melyek az állam egységének veszélyezése nélkül általuk gyakorolhatók, visszahelyezze az egyéneket, a testületeket az őket megillető jogok gyakorlatába, szervezvén így életerővel, ellentállási képességgel bíró testületeket, törvényhatóságokat, melyekre, épen mert ellenállási erővel bírnak, a vészek idején támaszkodni lehet, felébresztve az egyesek jogélvezetét és ez által éreztetve velök a felelősség részét, mely a nemzet, a haza sorsa változásaiban őket is illeti, teremtve szóval erős, öntudatos közszellemet, mely nélkül minden legtokéletesebb alkotmány, s a legerősebbnek látszó kormányrendszer is mulékony és ingatag.

Mindez szükséges nézetem szerint arra, hogy oly országokban, hol (mint Frankhonban például) a központosított kormányrendszer hosszú időn keresztül mindent lenyomott, a rend és a mindkét iránybani szabadság együtt biztosak lehessenek; de erre nem napok, sőt nem is évek kellenek, talán egy új nemzedéknek kell egy ily újabb irány alatt felnőnie, hogy

feltalálhatók legyenek ama tényezők, melyekre egy ily kormányzatnak, hogy teljesen kifejlődhessék, szüksége van.

Mi ebben szerencsésebbek vagyunk, nálunk léteznek még azon elemek, melyek a törvényhatóságok eleven politikai életére szükségesek, még nincs gyökeret vert hazai bürocratiánk, melylyel számolni felette nehéz lenne, reméljük, hogy lesz erőnk egy ilyennek létrejöttét a jövőben is meggátolhatni, nálunk nem kell mesterségesen gondoskodni oly intézmények létesítéséről, melyek mellett a decentralisatio lehetséges legyen, nemcsak törvényeinkben, de emlékünkből, de szíveinkben is él még megyei rendszerünk, mely alatt annyi személyes szabadságot élveztünk, minő sehol Anglián kívül nem létezett, mely hajdan nemzeti szabadságunk legnagyobb, majdnem egyedüli védbástya, ez intézményt az újabb kor igényei szerint módosítani, a parlamenti felelős kormányral egyeztetni, ez az egész feladat, mely pedig szerintem nemcsak nem lehetlen, de nem is felette nehéz.

Hogy idevonatkozó nézeteimet kifejtthessem, szemügyre veendem a hajdani megyét sarkalatos jogaira nézve az akkor fennállott collegiális kormányral szemben, szólok azután arról, hogy ezen sarkalatos jogainak gyakorlata miként egyeztethető a parlamenti felelős kormányral, és reményem, miszerint sikerül kimutatnom azt, hogy a követválasztás és utasításadás jogán kívül a többi mind épen úgy, de sőt sikeresebben fogja gyakorolhatni, ki azt, hogy eme jogok veszteségéért teljesen kárpótolva lehet.

III. F e j e z e t.

A megyének legfőbb jogai a következők valának:

a) a közigazgatást saját területén szabadon 3 évről 3 évre választott tisztviselői által, a közgyűlés felügyelete alatt, a törvények korlátai között s a kormány ellenőrsége mellett önmaga gyakorolta;

b) az igazság-kiszolgáltatását részint politikai tisztviselői, részint ugyancsak 3 évről 3 évre választott, vagy a táblabírákból egyes törvényszakokra összeállított törvényszékei által gyakorolta;

c) közigazgatási és igazságkiszolgáltatási költségei fedezésére saját pénztárral (*domestica cassa*) birt; ennek szükségei fedezésére a megyében adót vetett ki, azt behajtotta, kezelte, mindezt a helytartótanács ellenőrködése mellett, melyre az időben nagy szükség vala, midőn a megyei kiváltságos lakosság vetette ki, a nem kiváltságos nép pedig fizette azt;

d) a felsőbb rendeletek irányában végrehajtás előtt felterjesztési joga volt, mely jognak nem lévén határ szabva, a fölterjesztés ismételhető lévén vég nélkül, a nem tetsző vagy törvénytelen rendeleteket félretette, azokat nem teljesítette, úgy hogy a gyakorlatban a fölterjesztési jog ellentállássá lett;

e) az országgyűlési követeket választotta és azoknak utasításokat adott;

f) a többi törvényhatóságokkal mindenkor szabadon levelezhetett.

Lássuk már ezen hat pont alatt előadott jogok gyakorlata, hogy állott hajdan a helytartósági kormánynyal szemben, és hogy fog állhatni most a parlamenti felelős kormány mellett.

A szabadon választott tisztviselőkkel administrálás jogát hajdan a megyék, bár olykor a választásban is gátolva, bár jogkörük épségben tartásáért a kormánnyal majdnem folyvást küzdve, egészben véve mégis gyakorolták; de ne feledjük el, hogy kivált midőn a kormánypárt a szabadelvű párttal éles küzdelemben állott, ezen szabadválasztási jog a főispánok kijelölésjogának egyoldalú gyakorlata által tetemesen korlátoztatott.

A közigazgatásnak, választott tisztviselői által gyakorlatában a megyéknek ezentúl is meg kell maradniok; mert választott tisztviselő nélkül nem is képzelhető önkormányzat, és ez igen jól eszközölhető is a felelős kormány mellett, bár épen ez azon egyik pont, mely leginkább megszokott támadtatni, bár épen azon érvet tekintik főerősségökül a parlamenti felelős kormány és megyei rendszer összeegyeztethető voltának ellenségei, hogy a felelősség eszméjével a választott tisztviselő meg nem fér, hogy a kormány kell, hogy kinevezze és elbocsáthassa végrehajtó közegeit, ha azt akarjuk, hogy felelős legyen azok tetteiért.

Ha így tekintjük a dolgot, bizonyosan áll is ez, mert a megye által választott, az attól függő tisztviselő tetteiért a minister felelős csakugyan nem lehet.

Azonban erre nincsen is szükség.

Ki kell terjeszteni a felelősséget minden irányban; legyen felelős mindenki saját tetteiért.

A minister feleljen azért, amit tesz, feleljen a rendeletek, az utasításokért, melyeket kiad; de épen úgy legyen felelős a megye és a megyei tisztviselő azért, a mit ismét ők tesznek.

Angliában senkinek sem jut eszébe a ministert tenni felelőssé egy békebíró vagy sheriff tetteiért, ott

a személyes felelősség annyira megy, hogy a tisztviselőt még főnöke rendelete sem igazolja törvénytelen cselekedeteiért.

Legyen felelős nálunk is, mint ott minden ember azért, a mit tesz, az egyedüli úr a törvénynek, és legyen felelős, legyen bár ki által feleletre vonható hivatali kihágásaiért, hanyagságáért a köztörvény szerint, úgy mint Angliában, nem pedig valamely kiváltáságos eljárás szerént, minő a frankhoni Justice Administrative (közigazgatási igazság-szolgáltatás) melynél minden látszólagos biztosítékok daczára utóvégre is a kormány maga itél saját hivatalnokai fölött, s jó formán fél és bíró egy személyben.

Ily módon a ministertől nem kívánunk olyat a mi méltánytalan, mert csak saját tetteiért teszszük felelőssé, a közönségnek pedig teljes biztosítékokat nyújtunk minden egyes tisztviselő felelőssége által, a hivatali visszaélések, kihágások ellenében, a felelős minister megfogja jól gondolni, mi előtt megkisérténé, mint ez 1848 előtt gyakran történt, hogy a megyei végrehajtás jog körébe vágjon, és ha még is megessenék az, a felelősség érzete minden egyes tisztviselőben gátot fog elibe állítani.

A mi a megyének az igazság kiszolgáltatás körül élvezett régi joggyakorlatát illeti, hogy az oly alakban a minőben volt, fenn nem tartható, függetlenül a felelős ministeri vagy collegialis kormány kérdésétől mindenki által elismertetik.

Vannak sokan kik a megyei tisztviselőket tisztán közigazgatási hivatalnokokul akarják tekinteni, a legalsóbb fokig elválasztván a közigazgatást az igazságszolgáltatástól, és a törvényszékek szervezésében is épen semmi jogot a megyének hagyni nem akarnak.

Ilyen messze a dologban nem megyek, de tagadhatatlan az: hogy az igazság kiszolgáltatását a három évenként, vagy tetszés szerént változó, s a mellett szak-képzettségre való köteles figyelem nélkül választott törvényszékekre bízni nem lehet.

Röviden tehát oda megy ki nézetem: a megyei választott tisztviselők ítéljenek rendőri, egyenes adósági, szóbeli, szóval minden rendes alaki eljárást nem igénylő perekben, ítélhessenek ezenkívül a felek kölcsönös belenyugvása folytán bárminémü kérdésekben, ruháztassanak fel oly forma birói hatósággal, minő az angol béke-biráké, eljárván hol egyenként, hol többben együtt a törvény által meghatározandó módon, de a feljebbvitel legyen megengedve mindenkor.

Igy sok per el fog általuk intéztetni, sok költség megkiméltetik a feleknek, és még is netaláni tévesztésük vagy részrehajlásuk orvosolhatatlan kárt senkinek sem okozhat.

A rendszeresen folytatandó peres ügyek pedig állandó törvényszékek által tárgyalassanak.

A kebelében székelő első folyamodási törvényszékeket azonban válassza a megye úgy mint tisztviselőit, csak hogy tartozzék olyanok közül választani, kik a jogi tanfolyam szabályszerű bevégezése után bizonyos számú, például 5 évig, mint ügyvédek, közjegyzők, vagy valamely törvényszék mellett mint gyakornokok szolgáltak, és ezek ne legyenek tisztujtás alá vetve, hanem csak valamely elkövetett vétség miatt, rendszeres ítélet útján legyenek elmozdíthatók.

Az Angliában is szokásos qualificatio biztosságot nyujt — a mennyire ez emberileg lehető — az iránt, hogy kellő képzettséggel nem bíró egyének bírákká nem leendenek, az élethossziglan való hivatalban ma-

radás biztossága pedig megadja a kellő vagy legalább lehető függetlenséget, meg annyit minden esetre, a mennyivel bírának, ha a kormány nevezné ki őket.

Ezenkívül, ha mint reménylem törvényhozásunk a jury behozatalát törvénykezésünkben elrendeli, legyen a megyének befolyása az esküdt-listák elkészítésénél.

Ily módon a megyének az igazság kiszolgáltatásban is meglesz hatása, jogköre.

Hogy a megyének, vagy bármely törvényhatóságnak, ha azt akarjuk, hogy az valódi önkormányzattal birjon, saját pénztárral kell bírnia, hogy jogának kell lenni arra, hogy saját költségvetését megállapíthassa, hogy annak érdekében adót vethessen ki, azt talán felesleges is lenne hosszassan bizonyítgatni.

Hiában határozná meg a megye tisztviselői fizetését, hiában intézkednék útsinálások, hid, és más nemű építkezések, vagy bármely más közigazgatási célok iránt, ha nem lenne joga arra, hogy az azok elérésére szükséges pénzerőről is gondoskodják; ama hatóság, mely ez utóbbi jogot gyakorolná, mindig meggátolhatná szándékában, és a megye legfeljebb is egy véleményező testület maradna.

Csak hogy e joggyakorlat irányában, annak túlhajtása ellen, mind az államnak, mind a megyebeli érdekelteknek szükségük van bizonyos biztosítékokra.

Az államnak biztosíthatnia kell magát az ellen, hogy a megyék a saját céljaikra kivetett adó által képtelenekké tehessek a megye lakosságát az állam iránti kötelességeik teljesítésére.

Az egyeseknek pedig biztosíthatniok kell magokat tisztán meghatározandó feljebb folyamodási jog

által az ellen, hogy a bizottmányok többsége által túl terheltessenek.

A képviseleti rendszer alapján kellvén a megyéknek szerveztetniök, mint alább bővebben tárgyalándom, nem valószínű ugyan, de még sem lehetetlen, hogy a bizottmány oly tagokból alakuljon, hogy többsége igen csekély részben érintessék az adó terhe által, ily esetben kettős szükség már az adó terhét viselő lakosságot a bizottmánynak akár jó szándékból, akár hiúságból, akár valamely mellékes célból eredő túlságos bőkezűsége ellen védelmezni.

Valamint más irányban biztosíttatniok kell mind az államnak, mind a megye lakóinak az iránt, hogy a bizottmány akár önzésből, akár népszerűség vadászatból eredő fősvénysége által a megyei teendők czélszerű vezethetését ne veszélyeztethesse, a megye költelességeinek teljesítését el ne mulasztssa.

Az alkotmány, a szabadság megvédése szempontjából, okvetetlenül legfontosabb joga volt a megyéknek a felterjesztési jog, melynek alapján, mint láttuk a törvénybe ütköző rendeletek végrehajtását a gyakorlatban igen sokszor megtagadták.

És ez azon jog, melyet némelyek, visszaemlékezve az azzal gyakran elkövetett visszaélésekre, minden jó kormányzattal, némelyek pedig kiválóan a parlamenti felelős kormánynyal összeegyeztetetetlennek tartanak.

Ezekkel ellenkezőleg én azt állítom, hogy e jog minden lehető kormány-forma mellett szükséges, hogy, hazánk viszonyai között kivált, arról le nem mondhatunk, hogy bármely kormányrendszer alatt zavar nélkül és sikeresen gyakorolható, és hogy végre épen

a parlamenti felelős kormány az, melynél gyakorlata legsikeresebb, legkevesebb zavart előidéző lehet.

Csak három dolog kell-ehez: e jog gyakorlásának szabályozása, a felelősség czélszerű felosztása, és egy alkotmányos intézmény életbe léptetése, a melynek útján a kormány, és a megyék közt ne talán létre jövő összeütközések minden zavar és haladék nélkül elintézhetők legyenek.

Hajdan, igaz, a felterjesztési jog végnélküli volt, nem volt alkotmányos korlát, a melyen túl a felsőbb rendeletek irányában a vis inertiae alkalmazásának meg kellett jogszerűleg szünnie; igaz az is, hogy az így nem maradhat, de nézzük meg mi volt e jog gyakorlásának eredménye az életben az akkori nem felelős collegialis kormány alatt, és mi lehet parlamenti felelős kormány mellett, és úgy hiszem, nem lesz nehéz elhatározni, melyik előnyösebb, akár a jog hatályát, akár a közigazgatás folytonos menetelét tekintjük.

1848 előtt, kivált mióta az elevenebb alkotmányos élet megkezdődött hazánkban, a felelősség nélküli kormány, és a megyék egy nagy részében többségben lévő szabadelvű párt, nem csak rendszeres elvtusában, de valódi ellenségeskedésben álltak egymással.

A szabadelvű pártot egyfelől elkeseríté az, hogy bármely nagy többséget szerezzen is magának, minden törekvése meghiusul a kormány ellenszegülésén, nincs mód adva kezébe a kormányra befolyást gyakorolni, és másfelől minden tartózkodástól fölmenté annak tudata, hogy semmi esetben nem fog egy hamar a kormányra kerülni, nem lehetend tehát neki a kölcsönt visszafizetni.

Ily körülmények között nem érzé magát az ellenzék kötelezettnek tekintetbe venni minden kormányzat

természetszerű hiányait, nem hazánk különös helyzetét, megrótt, megtámadott minden hibát, minden hiányt, mint a fennálló kormány önkéntes tényét, fölterjesztéseket tett, és félreveté nem egyszer az oly felsőbb rendeleteket is, melyek pedig nem csak törvénybe ütközők nem, de üdvösek is valának.

És mit tett a kormány? — ha valamely rendelet saját jogkörének terjesztését czélozta: sürgetései, pártjának toborzása által az ellenzékot vagy kifárasztani, vagy leszavaztatni törekedett, és ha ez nem használt, legtöbb esetben királyi biztosok, hatalomkar, sőt olykor ágyukkal is keresztül vitte akarátát, nem hagyva a megyének egyéb vigasztalást, mint az óvástétel meddő cselekményét, és azt, hogy az országos sérelemek ugy is hosszú lajstromát egy új sérelemmel szaporítsa; ha ellenben az ellentállásra talált rendelet által saját érdekei érintve nem valának, a legtöbb esetben egy-két kísérlet után felhagyott annak sürgetésével.

És így a valóban törvényellenes rendeletek leg többnyire keresztül erőszakoltattak, míg oly rendeletek, melyek a törvény határai között a közjóra czéloztak, számtalanszor teljesítetlenül maradtak.

Távol legyen tőlem, hogy ezen helyzet leírása által, akár az ellenzékot, mely hazánk történelmének lapjain oly fényes nevet vivott ki magának, akár az akkori kormányférfiakat vádolni akarjam, én csupán a viszonyokat vádoló, és megvagyok róla győződve, hogy hasonló viszonyok között, míg emberekből fog állani a kormány és az ellenzék, főbb vonásaiban ugyanazon jelenetek fognak kifejlődni, a kormány, mint mindenkor megkisértendi jogkörének túlterjesztését, az ellenzék pedig az elvek fegyvere mellett a

gyűlölet nyilaival, az elkeseredés kiméletlenségével is fogja azt ostromolni.

Parlamentí felelős kormány mellett, mint feljebb is mondtám, mind ez másképen fog menni.

Elsőben is oly kormány mellett a párttusák soha sem viselhetik az elkeseredettség azon jellegét, melynek hazánkban tanui valánk.

A biztosság, hogy elveinket keresztül vihetjük, ha többséget birtunk azoknak szerezni, buzgókká, hevesekké tesz azoknak terjesztésében, de az elkeseredést csak a sikertelenség érzete adja, és továbbá azon tudat, hogy bármely perczen hivatva lehet az ellenzék elfoglalni az ostromolt kormány helyét, a volt kormány és pártja válván ellenzékké, mérsékli, méltányosabbá teszi mindenkor eljárását, mert számításba kell hogy vegye, melyek azon hibák és hiányok, melyek minden emberi kormány természetéből s a viszonyokból erednek, a melyektől tehát ő sem lehetend ment, és azok irányában kiméletes fog lenni, tudva hogy különben, el nem kerüli a megtámadást azért, hogy épen azt teszi, a miért elődjeit vádolta volt.

Jól tudom, hogy a parlamenti felelős kormányt azzal szokás vádolni, miszerént a hivatal vagy a hivatalba juthatás reménye tüzei, sarkantyúzza az ellenzéket, hogy e vágy, e remény szítja a pártoskodást, de bár ily esetek lehetnek, sőt fordultak is elő, még is a történelem bizonyítja, hogy ezen intézmény mellett a pártok küzdelme mindig szelidebb alakot ölt.

Angliában annyira megy ez, hogy sokan a szabadság barátai közül a felváltva kormányra hivatott pártvezérek egymás iránti kiméletessége miatt az ellenzék erélytelen, sikertelenségétől félnek.

Nem lehet ezek szerént, hogy ily viszonyok között a pártszenvedély a törvényes az tidvös rendeletek irányában ellentállásra birja a megyéket.

Es továbbá a felelősségét érző, a többség előtt visszavonulni kénytelen kormány jól megfogja gondolni, mielőtt valami törvénybe ütköző rendeletet kibocsátana, és ha ez még is megesnék, alig hihető, hogy a megyék többségének felszólalása ellenére ahoz ragaszkodnék.

Mindez azonban csak valószínűség, és az ellenkező lehetőségét nem zárja ki, épen azért szükséges amaz általam érintett három irányu intézkedés.

A mi magának a jog gyakorlatának szabályozását illeti, két okon szólalhat fel a megye, az egyik, ha a rendeletet törvényesnek bár, de célszerűtlennek tartja;

a másik, ha törvénytelennek találja azt.

Az első esetben ha felszólalása után is ragaszkodik ahhoz az illető minister, föltétlenül teljesíteni tartozik.

A második esetben még ekkor is megtagadhatja az engedelmisséget, csak hogy ez esetben ennek a bizottmányban egyenkénti nyilvános szavazás útján kell eldöntetnie, minden egyes tag, ki az ellenszegülésre szavazott személyes felelősséggel tartozván, mind az államnak, mind a ne talán érdekiikben szenvedett egyeseknek, eljárásáért.

Igy a megye tagjai is bizonynyal komolyan megfontolandják, mielőtt ezen lépést elkövetik, és ha történhetnek is ily összeütközések, azok bizonynyal felette ritkák leendenek.

Hogy pedig ezen ritka esetekben is a közigazgatás hosszasan fenn ne akadjon, hogy a vizsály a

kormány és megye közt el ne mérgesedhessék, szervezendő amaz érintett alkotmányos hatóság, melyre visszatérek még, mely a kiadott ministeri rendelet törvényes vagy törvénytelen volta felett, mint esküdt-szék azonnal határoz, és a szerint, a mint a határozat kiüt, vagy a megye tartozik rögtön engedelmeskedni, vagy elveszti a szóban forgó rendelet kötelező erejét.

A régi mód szerint látjuk tehát a megye felterjesztési korlátlan jogát az életben ellentállási joggá válni, de látjuk egyszersmind ennek eredményét óvástételre, sérelmi panaszra olvadni le, valahányszor a kormány, mely itt szemben a megyével fél, bíró és végrehajtó egy személyben, rendeletének keresztül vitelét erélyesen akarja.

A közigazgatás folytonossága, rendes menetele ezek szerint mind untalan megakasztható, az üdvös intézkedések számtalanszor sikertelenek maradnak, a nélkül, hogy a törvénytelen rendeletek ellen a megye, az ország valódi biztosítókkal birna.

Parlamentari felelős kormány alatt és a fentebb ajánlott intézkedések életbe léptetésénél pedig látjuk a megye jogát a bár törvényesnek, de czélszerűtlennek tartott felsőbb rendelet ellen is felszólalni, még pedig azon biztos kilátással, hogy a tetteinek nem csak törvényessége-, de czélszerűségéért is felelős kormány, ha a megyei felszólalás valóban az országos közvélemény tolmácsa lévén, több törvényhatóságok által is pártoltatik, megfogja e felszólalást hallgatni, és módosítandja intézkedését, ellenkező esetben pedig a megye nem akadékoskodhatik tovább, a megújított rendeletet teljesíteni tartozik, s a közigazgatás megy a maga rendes útján; látjuk továbbá a megye jogát arra, hogy a törvénytelennek tartott rendeletet még a sürgetés után

is félre vethesse, és míg egy felől a ministeri felelősség biztosít az iránt, hogy a kormány nem fogja rendszeren törvénytelen rendeletének, — ha szinte már kiadta is azt — teljesítését követelni, addig viszont a bizottmány tagjainak felelőssége biztosít az iránt, hogy a megyék sem fogják a félretétel jogát akadékoskodásból helyes ok nélkül gyakorolni, ha pedig egyik vagy másik részről a valószínűtlen hiba elkövetetnék vagy pedig valódiilag oly ellenkező lenne a meggyőződés a kormány, és a megyénél valamely törvény értelme felett, hogy az összeütközés bona fide bekövetkezne, intézkedés van téve arról, hogy egy mind két résztől teljesen független államhatóság határozván a kérdéses rendelet törvényessége felől, a kormány biztosítva legyen törvényes rendelete végrehajtása, maga az állam pedig a felől, hogy a nem törvényes rendelet végrehajtása a kormány által erőszakosan keresztül vitetni nem fog: meg van tehát mind a közigazgatás rendének, mind a jognak biztossága.

Azon nagy fontosságú tisztet pedig, hogy a törvényhatóságok és a központi kormány között felmerülő összeütközéseknél a törvényesség kérdésében határozzon, a legfelső országos törvényszék egy külön osztályára bizandónak tartom, mely osztály tagjai a törvényhatósági törvényszékeknek már legalább tíz évig működött tagjai közül az országgyűlés ajánlatára lennének a központi kormány által kinevezendők.

Ezen eredetét a törvényhatóságok választása, az országgyűlés kijelölése és a kormány kinevezésétől egyaránt vevő, hivatala állandóságánál, helyzete magasságánál fogva már többé senkitől semmit nem várható, remélhető testület birna a részrehajlatlanság és egész hi-

vatásánál fogva a szakértelem azon fokával, mely emberileg elérhető.

Következik, hogy szóljak a megyéknek az országgyűlési követek választásánál gyakorolt befolyásáról, és az utasítás-adás jogáról.

Minden esetre ez az egész kérdés legkényesebb része, mert míg másutt kimutatnom lehetett, hogy a megye minden legfontosabb jogait a parlamenti felelős kormányrendszer mellett épen úgy, sőt sokkal kevesebb zavarral és sikeresebben gyakorolhatja, mint ezt a collegialis kormány mellett teheté, itt valóban jogvesztés forog szóban, de e jogvesztés szerintem csak részben valódi, részben pedig képzelt.

Valódi jogvesztés a megyére, vagy is a megyét képviselő testületre nézve az: hogy míg hajdan maga választá az országgyűlési követeket, addig most van ugyan a képviselő-választás körül befolyása, a megnyiben a választó kerületeket meghatározza, és a választók összeírását, a felszólamlások ügyét, a választás vezetését központi bizottmánya útján eszközli de maga a képviselők választása az egyes kerületek föltétlen joga.

A jogveszteség itt is azonban úgy áll; hogy a megyei testület mint ilyen elveszti jogát, azért hogy a megye lakossága azt annál jobban, annál közvetlenebbül élvezhesse.

És ebben én, miután nem a megye lakossága van a megyéért, de ez van azon lakosság jóllétéért, már csak ezen szempontból is igazában nyereséget látok.

De a választói jog ily széles kiterjesztése után miként is lenne a választás a megye által eszközölhető? vagy minden választónak a központra kellene gyűlni, hogy jogát gyakorolhassa, mi a távollakók

jogának tökéletes kijátszása volna, és azonkívül is, föltéve hogy mind bejönnének, a kivitelben majd nem legyőzhetetlen akadályokat mutatna fel;

vagy — és ha a megyét mint testületet akarjuk képviseltetni, ez lenne az egyedüli mód — a megyei bizottmány kellene hogy válassza a képviselőket, mi ismét a választók jogait teljesen megsemmisitené, és valódi képtelenség lenne, mert olyanok, kik nem is mindég épen akkor, nem is ezen egy célra, de főleg a közigazgatás, a megye ügyeinek vezetése szempontjából nyerték meg a közbizalmat, gyakorolnák legfeljebb néhány százan a több mint 40-szer annyi választó jogait.

Vagy — és ha az egyenes kerületenkénti választásokat mellőzzük ez lenne még a leghelyesebb, bár ez is helytelen mód — a kerületeknek választókat kellene választaniok, kik a központon a bizottmány felügyelete alatt a választást teljesítsék.

Nem akarom elmondani azon érveket, melyek a közvetett választás bármely módálítása ellen is európai híru publicisták által elmondattak, csak azt akarom kiemelni, hogy azon egyetlen mód, mely szerint a megyei testület lenne az országgyűlésen képviselve azaz a képviselőknak a bizottmány által választatása még azok helyeslését sem nyerhetné ki, kik a közvetett választásnak nem átaljában ellenségei, mert még ezek szerint is szükséges, hogy a választott választók egyenesen a szóban levő választási tényre, nem pedig főleg más teendők szempontjából választassanak, miután megeshetik, hogy egészen más egyén fogja a bizalmat megnyerni, ha képviselő-választásról van szó, mint, ha felteszem, a megye ügyeinek vezetését kell valakire bízni.

De minden, nem az egyes kerületekben történő egyenes választásnak azon eredménye is lenne, hogy a megye kerületeinek egy része nem volna képviselve.

Felteszem, Biharban ha a 12 képviselőnek mind a 12 kerület választói által a központon kellene megválasztatnia, igen könnyen megesnék, hogy 7 kerület választói képezvén a többséget, mind a 12 képviselő által ők lennének képviselve, a fent maradt 5 kerületet pedig nem képviselné senki sem.

Meglehet ugyan, hogy ebben némelyek előnyt látnak, legalább ellenemben is fölvetettett egyszer az a kérdés, hogy mi lesz akkor, ha a képviselők ellentétbe jönnek azon megyei testület többségével, melyben a kerület, mely őket megválasztá, fekszik, de én annak lehetőségében, hogy ez a képviselők egy részére nézve megtörténhetik, csak előnyt látok.

Mert előny szerintem mind az, mi a kisebbséget a többség elnyomása ellen biztosítja, mi számára a nyilatkozást, elveinek, nézeteinek az illető helyen vitatását lehetővé teszi.

Előny a szabadság szempontjából is, mert csak a szavait megvitató, a tetteit a nyilvánosság előtt megbiráló kisebbség akadályoztatja meg a többséget, hogy elnyomóvá, kiméletlenné, zsarnokká ne válják, de előny a rend szempontjából is, mert a kisebbség, míg biztos az iránt, hogy politikai jogait az alkotmány által kijelölt utakon gyakorolhatja, elveinek többségre emelését alkotmányos eszközök által munkálhatja, tiszta hazaszeretetet téve föl arról különben, nem fog titkos utakhoz, politikai fondorlatokhoz folyamodni, míg, ha a többség által elnyomatik, elnémítatik, az elkeseredés mindenre képessé teszi a már akkorra minden mértéket vesztett többség ellenében.

Alig ismerek e tekintetben tanulságosabbat, mint a francia restauráció parlamenti történelmét.

Tisztában vagyok tehát részemről az iránt, hogy csak előnynek tekinthető az mind a szabadság, mind a rend érdekében, hogy valamely megye egyik, vagy másik kerülete oly képviselőt választhat, ki nem a megyei többséghez tartozik, azt pedig, mi mint megeshető hasonlólag fölemlítettett, hogy egy megyebeli kerületben mind, vagy nagyobb részt oly képviselőket válaszszanak, kik a megyei többség nézetével ellentétben állanak, legalább is felettebb valószínűtlennek tartom.

A választó kerület, és a megye nem elvont fogalom, mind kettő emberekből, és pedig ugyan azon emberekből áll, a választók épen a megyei életből ismerik meg azokat, kiket aztán bizalmukkal megtisztelnak, a megyének, mint testületnek ezenkívül az összehívó, a választásokat vezető küldöttségek által, minden visszaélést mellőzve is, tagadhatatlan befolyást lehet a választásokra gyakorolnia, mind ez jó részt biztosít a fentebbi esemény előfordulása ellen.

De ha még is előfordulna az, nem kételkedném egy perczig is azon, hogy a képviselőket úgy tekintsem, mint kerületeik közvéleményének valódi képviselőit, úgy pedig azért, mert ők valószínűleg mindig újabb választásnak lesznek eredményei, mint a megyei testület, és mert egyenes választás útján épen az országgyűlési képviselőség czéljából választattak.

Csak egy esetben, melyet még valószínűtlennebbnek tartok, bár fölemlitek, miután ellenemben az is szóba hozatott volt, azon esetben ugyanis, ha az országbeli törvényhatóságok többségének véleménye ellenkezésbe jönne a képviselőház többségének vélemé-

nyével, tartanám a dolgot oly komolynak, hogy szükséges legyen végére járni csalhatatlanul, hogy melyik képviseli az ország valódi véleményét, mert ez már egy országos meghasonlásnak jele volna.

És itt is igen nagy a parlamenti felelős kormány előnye a többiek felett, készen a mód megtudni a nemzet valódi akaratát a ház feloszlatása és a nemzetre hivatkozás által.

És ha ehhez, még azt tesszük, hogy ily esetekben törvényszerűleg be kelljen a képviselőház feloszlatásának és az új választásoknak következniök, mielőtt a meghasonlásra okot szolgáltatott nézet törvényerőre emeltethetik, bizonyynyal több biztosítékot adtunk a nemzetnek, mint a mennyivel a megyei követ-választások és utasítások fénykorában birt.

Köztudomásu dolog az mindazok előtt, kik a magyar történelemmel foglalkoztak, hogy épen a legnevezetesebb, a századokra ható országgyűlési megállapodások a nemzet közvéleménye ellen jöttek létre, nem használva semmit a ma némelyek által oly sovárogra kívánt utasítások.

De ide értem az utasítás kérdéséhez, lássuk tehát mi volt, vagy mi lehetne az utasítás-adás jogának haszna, és lehetséges-e azt a képviselői rendszer mellett életbe léptetni, vagy ha nem, kínál-e annyi előnnyel, hogy érte azt feláldozni lehessen?

A mi az utasítás-adás jogát a múltban illeti, azt én gyakorlati eredményére nézve képzetlinek tartom.

Hivatkoztam már fentebb a történelemre, de hivatkozom a ma élő mind azon férfiakra, kik az 1848 előtti év tizedekben a nyilvános életben részt vettek, vettett-e el csak egyszer bár egy követnek szavazata azért, mert utasításával ellenkezett?

Nem történt ez soha sem, és az utasítások megszegése folytán többségre jött vélemény törvénynyé lett épen úgy, mintha az utasítások szerint birt volna többséggel.

Máskor pedig elvettetett oly törvény-javaslat, mely az utasítások szerint többséggel bir vala.

Igaz a megyének joga volt az utasítása ellen szavazott követet visszahívni, de e jog nem vala mentő eszköz a követ-utasítás szegése ellen, ez csak fenyegetés, vagy ha valaki ellen alkalmaztatott, büntetés volt.

De vajjon birhatott-e azon fenyegetés, ha nem is mindég, — mert ez ellen az események tisztán tanúskodnak — de legalább rendesen jótékony elijesztő hatással? vajjon a büntetés a párt-szenvedélyek közepette méltányosan az igazsághoz képest alkalmaztatott-e, vagy volt e alkalmazható?

Ha valaki öntudatosan szegte meg utasítását, azt az utasítás minőségéhez képest két okon tehette: ugyanis vagy szabadelvű utasítása volt, és azt anyagi haszonért, hivatal-nyerhetési czélből szegte meg — vagy kormány-párti utasítással küldetvén fel, az országos közvélemény iránti hódolatból, népszerűség utáni vágyból vált ahoz hűtelenné.

Ki az első indokból cselekedett, arra nézve a küldői által rászabható erkölcsi büntetés már elveszté minden hatását, ki a második alapján indult pedig el, azt ezerszeresen kárpótolta az országos közvélemény felkarolása a megyéjében talán többségben lévő, de az egész országban népszerűtlen kormány-párt által történhetett megrovatásáért.

Csak azok tekinték kötelezőnek az utasítást, csak azokra vala a visszahívás joga fenyegetésének hatása,

kik tiszta és erős jellemüknél fogva, sem haszonlesés vagy hivatal-vágy, sem a népszerűség csábjai által megingathatók nem valának, de ezeknek meg nem volt arra szükségök; őket saját meggyőződésük, a hűség a megyében vallott elvekhez, és a párthoz mely őket megválasztá, épen oly jól megtartá vala az egyenes uton minden utasítás, minden visszahívási jog nélkül is.

Mind ezek után mondhatná még valaki, hogy a tiszta szándéku, de gyenge jellemű embereknek erőt adhat az utasítás, a visszahivatással fenyegetés a más irányból jövő fenyegetések, eröltetések ellen.

Alig hiszem. Kit lelkiismerete, saját jelleme, meg nem óv az ily viszonyok között elbukás ellen, azt sem az utasítás ereje, sem a visszahívástóli félelem megóvni nem fogja, legfeljebb is egy fokkal nagyobb fenyegetés, nagyobb eröltetés kell, hogy ezeknek minden hatását lerontsa.

Épen azokra nézve tehát, kiknek ez szükséges lett volna, nem vala a visszahívási jognak hatása, de minő vala az az alkalmazásban!

Oly megyékben, hol erős majd nem egyenlő pártok álltak éles küzdelemben szemben egymással, az utasításoknak mindég valának és pedig a legfontosabb kérdésekre vonatkozólag olyan pontjai, melyek többféleképen voltak magyarázhatók, egy-egy elkeseredett tusa után elfogadá az ilyeneket a magát többségben lenni érző fél azon számításból: hogy mindég hatalmában lesz azokat saját nézete szerint magyarázni; el a kisebbség is gondolván: hogy többet már nem érhet el, és erősen feltéven magában, hogy igyekezni fog, vagy valóban magához ragadni a megye többségét, vagy kilesni egy kedvező pillanatot,

melyben épen többségben van a jelenlévők között, hogy saját értelmét adhassa azoknak, a követ felment az országgyűlésre, és midőn a kérdéses tárgy előjött, adá szavazatát azon értelemben, a melyet utasítása azon pontjának az őt elválasztott többség adott, közben azonban sikerült a kisebbségnek a fentebb említett eljárás, és a követ most, mint ki utasítását megszegte, visszahivatott.

Emlékezem magam egy az itt említett eshetőségtől némileg eltérő, de végeredményében hasonló esetre.

Egy megyének két követe elidálta egymást egy fontos kérdésben; felzúdult a megyében lévő két erős párt, és az, mely a követ-választáskor győztes vala, de az utasítás készítésénél egy igenis tág értelmű szerkezetben megnyugodott volt, elhatárzá az egyik követ visszahívását. Ez időtájban találkoztam ezen pártnak egyik legeszesebb, legtevékenyebb tagiával, és mint majdnem gyermek keményen kikeltem a visszahívni szándékolt követ ellen, mint a ki az utasítást, melynek alapján elválasztatott, megszegte. Soha sem felejttem el a hatást, melyet az említett párttag nyilatkozata reám tett, ki ezt mondá: „Ne nyilatkozzék oly kiméletlenül azon emberről, mi visszahívjuk őt, mert pártunk érdekei ellen cselekedett, mert az utasítás illető pontját lehet ellene magyaráznunk, és rajtam kívül pártunk majd minden tagja bona fide hiszi is, hogy ő megszegte utasítását, de higye el nekem, hogy ez nem úgy áll, az utasítás igazi értelme mellette szól, és a másik követ szegte meg valóban az utasítást, de ez pártunk érdekében tett, nekünk tehát őt meg kell tartanunk.“

Ez volt első leczkém a párt-küzelmek felől, itt láttam először mint tehet a pártszenvedély okos embereket is elfogultakká, és becsületes embereket részrehajlókká.

Ez esetben tehát nem csak bűnhödött az, ki ártatlan vala, de kitűnttetett az, ki az utasítás valódi értelmével szemben hibázott, és pedig ilyen esetet bizonynyal sokat találánk, ha a megyei pártok már már feledéssel borított küzelmeinek mélyébe tekinténék, egy esetben az egyik, másokban a másik párt lévén szenvedélyétől elvakitva igaztalan, a körülmények szerint.

A visszahívási jog ezek szerint nem bír elijesztő hatással épen ott, a hol arra szükség volna, midőn pedig büntetőleg lép föl, ha nem is mindég, számtalanszor igazságtalanság eszközévé válik, és meggyőződése, hogy ez a pártok kezében az ily kérdéseknél mindég felmerülő személyes kérdések is hozzá járulván másképen soha sem fogna lehetni.

Sem az utasítás-adás jogát, sem a visszahívását a fentebbiek alapján én célzataikra nézve sikeres és eredményükben áldásosoknak nem tartom, és elvesztésüket a megye részére nem tekintem valódi veszteségnek.

Erre természetesen azok, kik az utasítási jog fölelevenítését óhajtják, azt fogják mondani, hogy azért, mert e jog a járulékát képező visszahívási joggal együtt, úgy a mint a multban gyakorlatban volt, célhoz vezető nem vala, nem következés, hogy azt egészen el kelljen vetni, hanem inkább úgy kell szabályozni, hogy a célnak, melynek szolgálnia kell: jelesen hogy a képviselők valóban küldőik véleményé-

nyét képviseljük, és csak is azt képviselhessék, megfeleljen.

E téren is elfogadom az eszme cserét, mert magamnak is elvem az, hogy mielőtt valamely intézményt, mint jelen alakjában czélszerűtlent, vagy károst elvetnénk, még kell néznünk, nem lehet-e azt úgy módosítani, hogy czélszerűvé, hogy hasznossá váljék?

Hogy az utasítás céljának, — mely nem lehet más, mint az hogy a képviselő képviseltjei nézeténél egyebet ne vallhasson — megfeleljen, arra nem tudok képzelni más módot, mint azt: hogy az utasítások kötelező erejűvé tétessenek, még pedig oly formán, hogy a képviselő minden szavazatát utasításának oda vonatkozó részével igazolni tartozzék, ellenkező esetben szavazata elfogadható nem lévén.

Ha ezen nézet törvényté válnék vagy részletes utasításnak kellene adatnia vagy csak az általános elvek mondatnának ki, ha részletes, az elvek alkalmazására is kiterjedő lenne az utasítás, feleslegessé válnék az országgyűlés, ki lenne zárva a kölcsönös capacitatio, nem kellene egyéb, mint az utasításokat összegyűjteni, és azokból a többséget kiirni, a képviselőház egy szükségtelen és igen drága intézménnyé válnék, melynek csak is oly esetekben lenne értelme, midőn a nézetek az utasításokban annyira szétágaznának, hogy a többséget kivenni azokból nem lehetne, akkor lehetne az a nézetek egyesítésének eszköze, de ha az intézménynek alapjául szolgáló szándékot veszélyeztetni nem akarnók, ekkor is csak véleményt állapíthatna meg, melyet a képviselők még előbb küldőik jóváhagyása alá kellene hogy terjesszenek.

Ha pedig csak általánosságban adatnának az utasítások, ott lennének ismét, a hol voltunk, mert ezen elvek alkalmazására nézve előállhatna az eltérés a küldők és küldöttek nézete között, és az egy célból felállított elvekből számtalan esetekben épen ellenkező nőhetné ki magát az alkalmazás által.

Vegyük például, hogy most a jövődő országgyűlésre az adatnék utasításul egy képviselőnek, hogy az alkotmány-viszály megoldásán igyekezzen, úgy azonban, hogy midőn a Lajthán túli tartományokkal való viszonyt, a kötelezettségeket, melyek a fejedelem ugyanazonságából erednek, szem előtt tartja, egy úttal Magyarország alkotmányos jogait, és törvényes függetlenségét ne veszélyeztesse. Ez utasítást, ha általánosságban akarunk maradni, nem lehetne helyesnek el nem ismernünk, és mégis minő eltérések lehetnének annak alkalmazásában!

Melyek azon tekintetek, melyeket tőlünk a Lajthántúli tartományokkal való viszony, és a fejedelem ugyanazonsága követelnek?

Mi az, mi által Magyarország alkotmányos szabadsága és törvényes függetlensége veszélyeztetik, vagy biztosittatik?

Oly kérdések ezek, melyekre — ha bár szerintem helyesen csak egy módon — de a különböző nézponatok szerint százféleképen lehet felelni, és így megeshetnék, hogy a képviselő jó hiszémekkel másképen felelne, mint küldője, meg, hogy az utasítás magyarázható voltánál fogva bár mi célból öntudatosan tenné ezt.

De meg lehet az is, hogy felelne a szerint, a mint küldőinek szándéka elválasztásakor állott, és még

is ellenkezésbe jönné velök a szavazás perczében, mért ők azalatt nézeteiket megváltoztatták.

Vagy részletes utasításnak kellene tehát adatnia, kimondva azt is, hogy ha oly tárgy merül föl, melyről valamely képviselő utasításában szó nincsen, annak a tárgyalásbani részvéttől addig, míg oda vonatkozólag pótló utasítást nem nyert, tartózkodnia kelljen, mely esetben eléretnék az, hogy semmi szín alatt mást, mint a mit küldői akarnak, nem mondhatna, de lehetetlené válnék minden rendszeres törvényhozás, az országgyűlés csak tanácsadó testületté válnék, nem gyakorolhatná együtt az egész nemzet nevében a souverainitás azt illető részét, hanem ez szétdarabolva annyifelé a mennyi a választó testület, azok által egymástól függetlenül gyakoroltatnék, vagy általánosságban adatnék utasítás, midőn a kitézött cél elérve nem lenne, képviselő és küldői pedig oly helyzetbe jönnének, hogy ugyanazon alapra, az utasításra hivatkozva mind ketten, éles harczot vívjanak egymással.

Elmondám a fentebbiekben, hogy az utasítás-adás joga a multban sikertelen volt, elmondám, hogy az a jövődőben sikeressé csak oly intézkedések útján lehetne, a melyek megfosztanák az országgyűlést ama jogtól, hogy a nemzet souverain-jogait az egészre nézve gyakorolja, és ezen jognak külön, töredékesen gyakorlását az alkalmazásban is a választó testületekre biznák.

Felcsleges lenne mutogatnom, hogy maga e jog ily módon a nemzetre, mint egészre nézve semmissé válnék.

Igaz ugyan, hogy minden egyes választó részese a nemzet felségi jogának, de e jog lehető élvezete

abban áll, hogy hozzá járuljon ama testület megalakításához, mely egyes tagjai által minden jogosultak bizalmának kifolyása lévén, mindnyájok nevében, a nemzet nevében gyakorolja azt.

Mert ha minden választó testület külön fogja azt gyakorolni, az azok kebelében lévő többség nem állván majd soha sem a miveltség, az emelkedettség oly fokán, hogy saját helyi érdekei felett, az általános országos érdekeket is láthassa, önálló helyi érdekek nevében százfelé fog az nyilvánulni, maga magát semmisíti meg egyes ellentétes részei által; végre nem az egész, de a részek lévén a souverainek, szétbomlásra vezet.

Bizonyynyal nem ígér tehát az utasítási jog annyira előnyt, hogy azért a képviseleti rendszert feláldozni kelljen, már pedig azzal össze sehogy sem fér.

Tiszta dolog az, hogy az utasítást csak az adhatja a küldöttnek, a ki őt megválasztotta.

Kifejtém, hogy az, miszerént a választó a megyei testület legyen, ha igaz képviseletet akarunk, okszerűen nem lehetséges, az egyes kerületek kell hogy egyenesen válasszanak, csak is ők adhatnák hát az utasítást, mert a választási jog, ha a választottat más köthetné le utasításaival, valóban nevetségessé lenne; de miután köztudomásu dolog, hogy a választók többsége mindenütt alúl áll azon színvonalon, hogy az állam összes érdekeit felkaroló, hogy a politika igényeit felfogó utasítást adni képes legyen, annyit tenne ez, mint megkötni, lenyűgözni a felsőbb szellemi képességet, annyit, mint felhatalmazni a tudatlanságot, hogy az értelmet bilincsbe verje, ez pedig célja senkinek nem lehet.

Igaz, hogy csendes időkben az értelem többnyire keresztül-tör a kevesebbé értelmes tömegen, és így

mondani lehet, hogy annak nézete szerint fognának készülni az utasítások, de ha ezt fölteszszük is, vagy határozott túlsúlylyal bír a képviselő kerületében, és akkor oly utasítást adathat magának, úgy módosíthatja azt, a mint épen akarja, vagy nem bír azzal, és akkor háta megett maradt ellenfelei távollétében kedvök szerént tehetnek változásokat, melyek állását ingattaggá, tarthatlanná teszik, melyek a képviselőt örökös ingadozását idézik elő, holott köztudomású dolog, hogy az áldásosan csak úgy működhetik, ha egy bizonyos időben állandósággal bír, mert valamint ha felette hosszú időre állandósíttatnak a souverain nemzeti testületek, a szabadságnak, úgy ha örökös ingadozásra kárhozzatnak, a rendnek válnak megdőntőivé.

De ezenfelül, hogy a választó-testületek utasításokat adhassanak, azokat pótolhassák, azok megtartása vagy megszegése felett ítélhessenek állandó rendszeresen gyűlésező testületekké kellene válniok, mi mind rendeltetésük természetével ellenkezik, mind kivihetetlen.

Nem időzöm azonban e kérdésnél tovább, nem szükséges a különböző eshetőségek fölvetelébe elmélyedni, teljesen elég az utasítás joga célra nem vezető lehetetlen voltának bebizonyítására, mit fentebb elmondék, hogy az által a nemzet felségi jogának gyakorlata az egész nevében lehetetlenné válnék, hogy e jog az egyes részek között elforgácsolva, az összérdek helyett a külön helyi érdekeknek szolgálja, hogy ily módon ama természetes rend helyett, miszerint a részek legyenek az egésznek alá rendelve, ama fordított rend állana fel, hogy a részek az egész felett állanak, hogy ez intézkedés tisztán felbomlásra vezetne.

Azonban ha a fentebbiek szerint magát a képviselő-választást helyesen csak az egyes kerületek ál-

tal látom is gyakorolhatónak, ha az utasítás jogát mult alakjában sikertelennek, ha sikeressé tétetnék, képtelennek, és a képviseleti rendszerrel összeférhetetlennek tartom is, elismerem, hogy volt ezen jogok gyakorlásának roppant nagy közvetett haszna, mely abban állott: hogy minden közjogi és más országos kérdések a megyéken tüzetes megvitatás tárgyai valának, és ezáltal a megyék egyfelől a politika gyakorlati iskoláját képezték, és másfelől a közszellemnek hatalmas emeltyüi, terjesztői lettek.

Oly fontosnak tartom én a megyéknek e két irányban gyakorlott hatását, hogy meggyőződésem szerint okvetetlenül úgy kell intézkednünk, hogy ez a követválasztási és utasításadási jog megszűnése után is megmaradjon.

Okvetetlenül szükséges, hogy a megyék a tisztán kormányzási kérdéseken kívül minden politikai kérdésekkel is foglalkozzanak, mert csak úgy tartható fenn a közügyek iránti érdekeltség, mely ha elvész, az önkormányzat az erre alkalmas és vállalkozó egyének hiánya miatt szűnik meg lassanként.

Igy van ez Angliában, hol, az önkormányzat valódi barátainak panasza szerint, a közügyek iránti részvét csökkenése miatt, a helyhatóságokban kell a központi kormány hatáskörét egy idő olta terjesztetni, nem pedig azért, mint a francia centralisták állítják, mintha ezt a fejlettebb államélet tenné ott szükségessé.

Okvetetlenül szükséges, hogy a megyék a felmerülő politikai kérdésekkel is foglalkozzanak, mert csak ha a politikai tudományokat rendszeres tanulmányokká nem tevő, vagy nem tehető honfiaknak is van alkalmuk megismerkedni az időről időre felmerülő politikai kérdésekkel, csak ha ezek is mentől nagyobb számban hivatva érzik

magokat ezen kérdésekkel foglalkozni, csak akkor fejlődhetik és lehet eleven egy erős közszellem, mely legyen utasítás, vagy nem, mind annak, hogy a képviselők küldőik szándékát, kívánatát, a haza érdekeit el nem árulhatják, legnagyobb biztosítéka, mind az iránt egyedül biztosíthatja a nemzetet, hogy jogait, alkotmányát, szabadságát minden viszonyok között megőrzeni képes leend.

Okvetetlenül szükséges végre azért is, mert csak így elérhető az, hogy ne halmozódjék össze a központon minden politikai irányu szellemi tevékenység, hogy ott túl ne forrjon az élet, míg a vidékeken kihál az, mi ha megtörténik, rendre és szabadságra nézve mily veszélyes, feljebb már előadtam.

Hogy azonban mindezt elérhessük, nem elég a megyéknek az ily tárgyak megvitatásához, és azokban határozat hozatalhoz jogot adni, sőt igazában ez felesleges is, mert hiszen szabad államban mindenkinek joga van ezen kérdéseket akár sajtó útján, akár meetingekben megvitatni, sőt ez utóbbiakban határozatokat is hozni, hanem oly intézkedések is szükségesek, melyeknél fogva a megyék e jog gyakorlatát elaludni nem hagyni érdemesnek tarthassák.

Ez irányban is hat egyenes rendeltetésén kívül a megyéknek azon joga, mely szerént, mint fentebb láttuk a felsőbb rendeleteket mind czélszerűség, mind törvényesség szempontjából tárgyalniok lehet és kell; azon czélből, hogy ily irányban hasson, kívánok még egy intézkedést tételni, mely abban áll: hogy a megyék tárgyalván bármely az államéletbe vágó kérdést, lett legyen az már felemlítve másutt vagy nem, célozza az bár egy régi törvény megváltoztatását, vagy egészen újnak alkotását, ha határozatukat ez iránt akár

a kormányhoz, akár a képviselőházhoz beküldik, ne legyen az az akár egyesektől, akár testületektől, akár meetingektől beadott kérvényekkel egy sorba helyezve, de különösen tárgyalassék, és még ha helyesnek nem találják, is indokoltan tétessék félre, küldessék vissza a megyének.

Részletezni ezt, jelenleg messze vezetne, de a ki tudja minő befolyást gyakorolnak szabad államban a törvényhozásra az egyesek, testületek, és meetingek petitíói, melyek pedig a ministeri acták közt elfeledve maradhatnak, vagy a képviselőház által egyszerűen félre tétethetnek, a ki tudja minő hatást gyakorolnak sokszor egyes hirlapi cikkek is, az nem fogja mondhatni, hogy ezen jog nem ad befolyást a törvényhozásra a megyéknek, nem hogy ez által még nem fogják magukat a politikai kérdések kimerítő tárgyalására indítva érezni, nem kivált ha megfontolja azt, mit fentebb már mondtam, miszerént a törvényhatóságok többségének a képviselőház többségétől eltérő véleménye a nemzetre hivatkozás szükséges voltát idézi elő.

Ily intézkedések mellett bátran merem állítani, több biztosíték nyújtatik a nemzetnek, mint az utasítások által nyújtani lehetne, és a mellett megmaradnak a megyéken a politikai vitatkozások, hogy legyenek azok továbbra is a politikai miveltség gyúpontjai és terjesztői, a közszellem élesztői, fentartói.

Hogy a törvényhatóságok egymással parlamenti felelős kormány alatt épen úgy levelezhetnek, mint bármely más kormány-forma mellett, az ugy hiszem kétségen kívül áll.

IV. F e j e z e t.

Kimutattam a fentebbiekben, hogy a parlamenti felelős kormány mellett a nemzetnek, miint egésznek, joga legtökéletesebben biztosítva van.

Mert törvényeinek alkotására saját képviselői által döntő befolyást gyakorol.

Mert csak oly elvek szerint, és olyanok által kormányoztathatik, a mely elvek képviselői többségének is elvei, és a kik a képviselők többségének is bizalmát bírják.

Kimutattam továbbá, hogy ama veszély ellen, hogy egy bizonyos időre minden utasítás nélkül választott képviselői meghasonlván a nemzet nézetével minden hatalmat magukhoz ragadjanak, a fejedelmet s a kormányt nemzet-ellenes irányban haladni kényszerítsék, a feloszlatási jog által maga biztos óvszert nyújt, biztosítván a nemzet részére azt, hogy ily viszonyok között új választás által maga nyilatkozhassek.

Hogy pedig a nyilatkozat valóban a nemzeti közvélemény eredménye lehessen, kiemeltem, hogy a választó törvénynek elég tágnak kell lenni, ki azt, hogy a választásoknak a parlamenti központi kormány illetéktelen befolyása ellen — mely sok helyen már annyi bajt okozott — biztosíttatniok kell.

Felvéve a lehetőségek sorába azt is, mi szerintem lehetetlen, hogy az eredetében a nemzeti többség véleményét hiven kifejező képviselőház — ahoz hűtlenné válva és a törvényhozás többi tényezőivel egyetértve a nemzet jogainak csonkításán, vagy érdekeinek megsértésén igyekeznek, módot ajánlottam mely szerint ezen szándék kivitele hajótörést szenvedjen, an-

nak egyik tényezője, a képviselőház, feloszlattni tartozván.

Kimutattam végre, hogy, mind a választások szabadságának biztosítása, mind a most említett mentő rendszabály tekintetében, ősi megyei intézményeink mily nagy és áldásos szerepre hivatvák.

Ki azt, hogy a megyei rendszer szabályozva, és módosítva a parlamenti felelős kormány más viszonyok közötti hibáit, gyengéit mennyire ellensúlyozza; ki azt hogy a megye parlamenti felelős kormány mellett egy kivétellel minden sarkalatos jogait sikeresebben, és a kormányzat folytonosságának sokkal csekélyebb zavarásával gyakorolhatja.

Amaz egy jogra, a követválasztás és utasítás-adás jogára, nézve pedig kimutattam, hogy abban, miszerént követet nem választ a megyei testület, valódi veszteség nincsen, mert a mit itt vesztené, azt a megye polgárai, kik közvetlenül választják képviselőiket, bővségesen visszanyerik; ki azt, hogy az utasítás-adás joga hajdan is sikertelen, sok pártviszály és abból eredő igaztalanság kifolyása volt, hogy czélszerűen ma már épen nem lenne gyakorolható, hogy oda vezetne, miszerint a souverainitásnak a nemzetet illető része annak, mint egésznek, nevében nem lenne gyakorolható, hanem szétforgácsoltatnék az egyes részek között, hogy a részeket az egésznek, a miveletlen részt a miveletnek fölébe helyezné, és végre kötelezővé tévén a képviselőháznak előleges feloszlatását minden oly esetben, midőn a törvényhatóságok terület és népesség szerénti többségének véleménye annak véleményével valamely hozandó határozatra nézve ellenkezésbe jött; módot ajánlottam, mely a nélkül, hogy a törvényhozás rendszer menetét gátolná, rendkívüli körülmények kö-

zött minden utasításnál sokkal nagyobb biztosítékot nyújtana a nemzetnek az iránt, hogy érdekei elárulhatni nem fognak.

Valóban nem is képzelhető állam-szerkezet, mely több biztosítékot nyújtana a nemzetnek, mint az ily módon szervezendő parlamenti felelős kormány, és törvényhatóságok.

Közigazgatási tekintetben ott lenne a központi kormány, mely a fejedelem és a parlament többsége bizalmának kifolyása, mely a fejedelmen kívül a parlamentnek és általa a nemzetnek is felelős; felelős pedig nem csak azon értelemben, hogy törvénytelen, az ország kárára czélzó intézkedéseieért törvény szerint feleletre vonathatik, de felelős azon értelemben is, hogy minden bár minémü intézkedéseit, nézeteit a parlament előtt igazolni tartozik, és ha a többség helyeslését kinyerni nem tudta, vissza kell vonulnia.

Ez pedig ama felelősség, mely a nemzetet az iránt, hogy saját nézeteivel ellenkező irányban érdekével összetűközőleg nem kormányoztathatik, egyedül biztosítja; mai időben ritka eset lenne az, midőn egy kormányt árulással vádolni, még ritkább, midőn azt elene bebizonyítani lehetne, és így, ama felelősség mellett még a nemzet egészen önszándéka érdeke ellen lehetne bármi hosszú ideig kormányozható.

A központi kormány alatt pedig ott lennének az életerős, az önkormányzattal bíró törvényhatóságok, melyek a czélszerűtlennek tartott felsőbb rendeletre észrevételeiket megtehetik, melyek a törvénytelennek végrehajtását megtagadhatják, megelőzve így annak rossz eredményét, de melyek felelősek lévén ily esetben nem testületileg, de egyes tagjaik személyenként, a kötetkedés, az ok nélkül huzalkodás teréről leszorítva

vannak, és ezek felett az ily kérdések eldöntésére egy a megyék, a parlament s a kormány egyesült bizalma által választott bírói független testület, mely a törvényesség kérdésében határoz, és melynek határozata folytán a törvénytelen rendelet hatályon kívül marad, míg a törvényes azonnal végrehajtatik.

A törvényhozásra nézve a parlament és a fejedelem; mint törvényhozók, de alattiuk a törvényhozásra is befolyással bíró törvényhatóságok, melyek a képviselő-választások szabadságát, a központi kormány túlterjeszkedése ellen védik; melyek elmondják minden tárgy felett véleményüket, melyek azon esetben, ha a törvényhozás tényezői egyetértve a nemzet érdekei ellen akarnának hivatásukban eljárni, ezt közbelépésükkel meggátolhatják, az egyik főtenyésző, a képviselőház ujjá alakítását, vagy is a nemzetre hivatkozást idézvéen élő.

A törvénykezés tekintetében végre minden rendszeres alaku perekre nézve állandósított, a szakértelem biztosítása szempontjából tagjaikra nézve qualificatiót kívánó törvényszékek, és így mind azon biztosítás mi emberileg lehető, párosulva azzal, hogy az alsóbb fokokon az alap, melyen állandósittatnak a nemzet bizalma, és közelivé, könnyen elérhetővé, olcsóvá téve a törvénykezés a megyei választott tisztviselőknék adott hatáskör által, a nélkül hogy e miatt annak biztonsága, részrehajlatlansága veszélyeztetnék.

Oly előnyök ezek, és oly annyira a parlamenti felelős kormány és megyei rendszer egyesítése által elérhető, hogy nem bírok kételkedni a felett: miszerint intézményeink, mihelyest ez hatalmunkban fog állani, e kettőnek főbb vonalaiban ily modoru egyeztetése utján fognak fejlesztetni, állandósittatni.

V. F e j e z e t.

Hátra van még, hogy a fentebb említett második szabadságról, az egyén szabadságáról a nemzeti kormányal szemben, kissé részletesebben szóljak.

Hogy az egyéni vagy személyes szabadság mily fontos tényezője az állampolgárok boldogságának, arról hazánkban hosszasan elmélkedni felesleges lenne, hiszen ennek, bár nem minden osztályokra nézve egyenlő, és így hibás birtoka volt az, mely feledteté, vagy legalább könnyebben elviselhetővé tette a visszaéléseket, melyek a kormányzat felsőbb köreiből törvényeink ellen elkövetettek.

És ez természetes, mert arra, hogy a politikai szabadság gyakorlata valakinek boldogságára okvetetlenül szükséges legyen, a műveltségnek a belátásnak egy bizonyos nagyobb foka szükséges, míg az, ha a kormány bele avatkozik magán-élete minden teendőibe, ha nem engedi tetszése szerint élni azokban sem, a melyek egyedül saját javát illetik: sért, szerencsétlenné tesz minden embert.

El merem mondani, hogy valamint a nemzeti szabadságot elnyomó kormány csak az által teheti magát a nemzet nagy tömege számára elviselhetővé, ha az egyéni szabadságnak tág tért nyit, épen úgy csak azon szabad nemzeti intézmények számíthatnak mindenkégyfőrmára szeretetére és védelmére, melyeknek oltalma alatt az egyén szabadsága saját körében sérthetetlenül fentartatik.

És oly országokban, a hol sikerült az egyént az államnak feláldozni, hol az emberek megszokták, hogy az állam és annak eszköze a kormány legyen minden

mindenekben, milliók fognak találkozni mindég, a kik közönbösök minden erőszakos változás iránt az államban, mert azokra nézve, a melyek boldogságukra legközvetlenebb befolyást gyakorolnak, nincsen mit veszteniök.

Szorosan meghatározandó tehát, meddig terjedhet az államnak kormánya által gyakorlandó joga, és hol kezdődik az egyéneké, de ez még magában véve nem elegendő, mert ha az egyén elkülönítve hagyatik szemben az állammal, szabad országban szemben a többség kormányával minden kormánynak természet-szerű hajlama lévén a túlterjeszkedés, az ellen magát, jogkörét megvédeni képes nem leend: szükséges tehát a közigazgatásban az államkormánya és az egyének között az önkormányzattal bíró testületek, törvényhatóságok létele, a melyeken a túlterjeszkedési vágy megtörjék, a melyekben az egyéni szabadság okvetetlenül szükséges korlátozása magoknak a benne foglalt egyéneknek közreműködésével történjék.

És ennek még egy más igen nagy előnye is van: Szabadság-szerető nemzeteknél ugyanis, olyanoknál főleg, a melyeknél az egyén még megsemmisítve, az államnak feláldozva nincsen, az egyéni szabadságnak minden még szükséges korlátozása is kellemetlenül hat, elégedetlenséget szül, a mely csak úgy enyészthető el, ha befolyással bírván saját körükben a kormányzatra, az azzal járó megszorításokra, mindenek, meggyőződnek arról, hogy azok mindenek javára, a társaságban, az államban élhetésre, nézve okvetetlenül szükségesek.

Valamint pedig a szabad intézmények, a politikai szabadság csak ott számíthatnak az állam minden lakójának védelmére, hol a mellett az egyének szabadsága

megadja mindeneknek a megalégedést, épen úgy a rend, és az annak érdekében szükséges korlátozások illetéktelen megtámadás esetére csak ott számíthatnak a kormány fizetett, és ily időben rendesen elégtelen, szervein kívül minden jók védelmére, a hol azoknak szükséges volta iránt megvan a meggyőződés, a hol befolyván azokra saját körükben mindenek, mint saját tényüket tekintik azokat; nem pedig úgy mint a rajtuk kívül álló államéit.

Mindez ismét csak úgy elérhető, ha nincs központosság, hanem a központi államkormány vezetése ellenőrködése mellett a közigazgatást saját körükben a törvényhatóságok intézik, ezekben ismét annyi önállóság, önkormányzat engedtetvén az egyes részeknek, a megyékben a községeknek, a mennyit azok megbírnak, a mennyi csak az egész érdekeinek veszélyeztetése nélkül lehetséges.

A mi már azt illeti: hogy mi lehet, vagy kell, hogy legyen a kormányzatnak joga és kötelessége az egyéni szabadsággal szemben, nem tekintve most arra, hogy ezen jogokat és kötelességeket mennyiben gyakorolja a központi kormány, és mennyiben gyakorolják a törvényhatóságok és azoknak egyes részei, arra nézve szerintem azon általános elv kell hogy irányadó legyen, miszerént:

Az egyéni szabadság jogköre korlátoztatik minden más egyének hasonló jogköre, és az ebből folyó kölcsönös kimélet és kötelességek által.

Korlátoztatik továbbá a társadalomban, és mert ez biztosan csak államban lehet — az államban élhetés okvetlen föltételei által.

Vagy is a személyes az egyéni szabadság mind azokban szentélynek tekintendő, a melyek egyedül az

illető egyén érdekeire tartoznak, sőt még ott is, a hol mások, vagy a társadalom és állam érdekei érintetnek, nyilvánulásai szabadon hagyandók mind addig, míg vagy mások jogainak tetteges, vagy a kötelességek nem teljesítése útján csonkítását vagy a társadalom az állam tetteges, vagy az irányábani kötelezettség megtagadása által károsítását, veszélyezését nem czélozzák, ezen esetekben azonban joga, sőt kötelessége az államhatalomnak a gyengét az erősebb ellen védeni, a kötelesség-mulasztót annak teljesítésére kényszeríteni, a társadalom az állam ellen vétőt visszaverni, sőt megfenyíteni és mindenkit kötelezettségei teljesítésére kényszeríteni.

Tudom, hogy ezen meghatározás mellett még igenis eltérő megoldás lehetséges, mert például a felett: mik legyenek az államban élhetés okvetetlen föltételei, miket lehessen ezek szerint az államnak az egyéntől kívánnia, követelnie, nagyon szétágazhatnak a vélemények, és csak is, ha tisztába jöviünk azzal, mi az államban élésnek célja? ha ezen alapon meghatározzuk az állam teendőit, és minden egyes teendő részletezésébe bocsátkozunk, lehet egészen tiszta eredményre jutnunk, és még akkor sem állithatnánk fel egy oly szabályt, melytől a különböző történelmi fejlődés, a különböző nemzeti jellem szerint eltérni ne lehetne, sőt ne kellene.

Ezen kérdések kimerítő tárgyalása azonban maga köteteket venne igénybe, nem lehet tehát azt jelen értekezésem keretébe bevonnom, csak annyit tehetek, és szükséges megtennem, hogy felállítsam amaz általános szabályokat, melyek engemet vezetnek.

Az államban élésnek célja az, hogy az emberi

nem mind anyagi, mind szellemi tekintetben rendeltetéséhez képest haladjon, fejlődjék.

Mivel e haladás, e fejlődés, csak ha társaságban, ha államban élnek az emberek, lehetséges, jogosult az állam léte, jogosult az államhatalom.

Joga van pedig az államhatalomnak mind ahhoz, a mi az állam fennálhatására, biztosságára nézve szükséges, a mi a kijelölt cél, ez állam lakóinak anyagi és szellemi gyarapodása, haladása tekintetéből általa és csak általa teljesíthető célszerűen.

Mindenek egyetértenek abban, hogy ezen célból joga s kötelessége az államhatalomnak a személy és vagyon bátorságról gondoskodni, mindenkit tulajdonában, munkája gyümölcsében megvédeni, de a felett: mi az, mit az anyagi és szellemi gyarapodás tekintetében az állam tehet egyedül célszerűen? a nézetek ismét ezerfelé ágazhatnak, és sokfelé ágaznak.

Az állam mindenhatóságának pártolói mindent attól várnak, minden anyagi és szellemi haladást annak egyenes vezérlete, rendelkezése alá helyeznek, az egyént jó formán egy géppé törpitve el, — mások kisebb, vagy több szabad mozgást kívánnak engedni az egyénnek, — míg a túlzó individualisták ismét a rendfentartásán kívül mindent el akarnak az államtól vettetni, és ezen különbségek szerint szabják meg, hogy minő áldozatokat követelhet az állam az egyéntől, az első nézet pártolói az egész egyént feláldozván az államnak, az utolsók pedig minden nemesebb teendőt elvitatván attól.

Saját nézetem, mely további fejtegetéseimben alapul fog szolgálni ez:

Az államhatalomnak joga és kötelessége az államnak, mint egésznek, biztosságáról, és benne a vagyon,

és személy-bátorságról gondoskodni, ennek érdekében tehát kívánhat anyagi és személyes áldozatokat az egyéntől és megfosztja azt egyéni szabadságának azon részétől, mely által egyeseknek, vagy mindannyinak, azaz az államnak ártana, ezenkívül joga és kötelessége elhárítani mindazt, mi az anyagi és szellemi haladásnak utjában áll, magát azonban a haladás eszközzését az egyéni működésre kell bizznia, buzdítólag, példa-adólag, oktatólag, felügyelőleg hatván csupán, kivéve azon eseteket, melyekre nézve ennek elégtelen volta az élet által bebizonyított.

Követelhet ezek szerint az állam adót, követelhet katonai és polgári szolgálatot, meggátolhatja az egyént mindenben, mi honfitársai vagy azoknak érdekei ellen van intézve, mi rendzavarásra vezet, mi a fennálló törvénynek ellene van, mert mindezekre köteles reá állani az, ki az államban élni akar, ki az abbanélés jótéteményeit élvezi, szabadságában levén mindenkinek, ha a nyert jót a kívánt áldozatokra méltónak nem találja, más államban próbálni szerencsét.

Köteles az állam elhárítani minden külső akadályt, mely polgárainak akár vagyoni, akár szellemi előhaladását gátolja, tehát azok kereskedési érdekeiről például, valamint a más államokban mivelődés céljából utazhatásukról gondoskodni: ezenkívül köteles az egyéni működést buzdítani, a közhasznú vállalatokat előmozdítani, az egyének munkásságát nyert tudomása alapján jó irányba terelni, mindenekre, hogy kötelességeiket teljesítsék, felügyelni, és ott hol az egyéni erő elégtelen, de ott is, ha csak lehet annak segítése, támogatása és nem önvállalkozás, nem a teendőnek magához ragadása által, a hiányt pótolni.

Igy például a népnevelést illetőleg nézetem nem az, hogy az állam tartozik annak terhéért elvállalni, és ennél fogva jogosulva van azt intézni. A neveltetés legelőbb az egyének, a szülék joga és kötelessége, ha ezek képtelenek reá az egyházi és világi községeké, és csak a hol ezek képtelensége előáll, avatkozik bele az állam, így saját intézetei által adhat példát, felidézheti a versenyt, a nélkül hogy a nép neveltetése szablon-szerűleg egy kaptára történjék, mi eltörpülésre vezet.

Igy lehet ez a felsőbb tanintézeteknél is.

Igy például az állam buzdíthatja a vállalkozókat egy az állam érdekére nézve hasznos vasut építésére, és ha az még közvetlen hasznot nem ígér, ideiglenes kamat-biztosítás, vagy más előnyök által segítheti a vállalkozást, de csak oly rendkívüli esetben lehet maga a vállalkozó, midőn még ily módon sem érhet czélt, és ha a vasut létrejötté okvetlen szükség az állam biztossága, vagy egy nagy rész iparának, kereskedésének felvirágzása czéljából.

Kötelessége a felmerült összehúzókozések esetére az egyesek, vagy egyesek és az állam közt az igazság-szolgáltatásról gondoskodni.

Ezeknek folytán az államhatalom teendői, melyek kormánya által végeztetnek a törvényhozásban, a törvénykezésben és a közigazgatásban, röviden így körülírhatók:

A törvényhozásra befoly az állam hatalom az által, hogy vezetői tagjai a törvényhozó testületnek, nem hivatalból ugyan, de parlamenti kormány mellett a dolog természetéből folyólag, az által, hogy törvényjavaslatokat készít, mire rendesen legtöbb adat levén kezei között, legrészletesebb esméretével birhatván az

egész ország helyzete, viszonyai, valamint a reá befolyást gyakorló külviszonyoknak is, az egészet illető ügyekben legalkalmasabb, be az által, hogy a fejedelmet a sanctio gyakorlatában tanácsolja, be az által, hogy szükség esetére azt a képviselőház felosztatására birja.

A törvényhozási teendők mind azokban, melyek a positivitas terén történnek, a központi kormányt illetik, a törvényhatóságok itt részint egyedül a központi kormány felhívása és rendeletére működhetnek, mint például az országgyűlés kihirdetésénél, a képviselők választásának elintézésénél, stb., részint csak az egyesek vagy más testületekénél a dolog természeténél fogva nyomatékosabb kérelmezési joggal birnak, részint pedig csak a negativitas terén mozoghatnak, a mennyiben, ha mint fenntebb mondám, többségük egy az országgyűlés által megszavazott, vagy láthatólag megszavazni szándékolt törvényjavaslat ellen felszólal, annak törvénné lételét egy uj képviselőház megalakultáig meggátolhatják.

A törvényhozás a központon lévő országgyűlés és a központi kormány által tehát központosítva gyakoroltatik, és a törvényhatóságok mint ilyenek csak annyi joggal ruháztatnak fel, a mennyi szükséges a központosított törvényhozó hatalom túlcsapongásinak gátlására.

A választásokat vezetik, ne hogy a központi kormány illetéktelen befolyása által az általam már fenntebb előadott veszélyek előálljanak.

Rendkívüli esetben a képviselőház felosztatását eszközölhetik, ne hogy a központosított törvényhozó hatalom az ország érdekei ellen járhasson el, és az által utat nyitnak arra: hogy az ország, a nemzet ön-

tudatosan, tárgyismérettel, közvetlenül nyilatkozassék a kérdés alatt lévő tárgy felett, az új választások által.

Valamit törvénné tenni csak a központosított törvényhozásnak lehet, a nélkül hogy a részek itt a képviselők megválasztásán kívül — mely maga is nem a törvényhatóságok ténye — arra egyenes befolyást gyakorolnának, de azt hogy valami törvénné lehessen, egy időre, az új választások lefolyásaig, meggátolhatják a törvényhatóságok, így megóva a nemzetet e téren is az elhamarkodás és az árulástól.

Az igazság kiszolgáltatása, kivéven a nem alaki perekben, vagy választott birói minőségben a törvényhatóságok tisztviselőinek adandó jogot, kivéve azt, hogy az alsóbb törvényszékek a törvényhatóságok által választatnak, hasonlólag egészen a központi kormány útján gyakoroltatik, az nevezvén ki a felsőbb törvényszékeket, az birván felügyelő és fegyelmi hatalommal azok felett is, a melyek a fentebbi módon választattak.

Az állam hatalom minden egyéb nyilvánulásai, működése az állam belügyét illetőleg olyanok, melyek részben a központi kormány és részben a törvényhatóságok által eszközözendők.

Igy például az állandó hadsereg, a hon-védelem ügyében mindaz, mi hazai érdekű, a központi kormány által eszközözendő, az szervezi a hadsereget, az teszi az előléptetéseket, az rendeli el az országban az elhelyezést, az gondoskodik a várakról és minden szükséges hadi eszközökről, de a katonaság elhelyezése és élelmezése saját területén, a központi kormány felügyelete mellett, a törvényhatóságot illeti, valamint a

törvény által megszabott újjonczok kiállítását is ugyan ama kormány ellenörködése alatt az eszközli.

A pénzügyeket illetőleg az országos jövedelme-
ket a központi kormány kezeli, az országos költsé-
geket az teljesíti, de az adónak évenkénti egyéni ki-
vetése, valamint beszédése is a törvényhatóságok utján
történik, de azoknak magoknak, és felügyeletük alatt
a megyékben az egyes községeknek, saját helyi szük-
ségeikre nézve, külön adójuk, pénztáruk van.

A kereskedelmi ügyekre nézve nem csak a szom-
széd államokkal intézendőket a végrehajtásban a köz-
ponti kormány intézi, de az ország határain felállított
vámhivatalok alatta állanak, azok jövedelmei hozzá
folynak be, az országban benn e czélből eszközlendőket
azonban, a piaczi rendőrséget, a mértékek helyes vol-
tára való felügyeletet, a vásárok napjának meghatá-
rozását sat: a törvényhatóságok gyakorolják.

A közlekedési eszközökből törvényszerűleg meg-
határoztatván az egyes országos vonalok, azoknak
építését, jó karban tartását csatornákra, és ország-
utakra nézve egyaránt a központi kormány eszközli,
vagy ha ezek vállalkozó társulatoknak engedélyezett-
nek, azokra a felügyeletet maga gyakorolja, így az
országos vasutakra vonatkozólag is, míg minden
egyéb közlekedési utakra nézve a jog a törvényha-
tóságokat illeti, sőt némelyekre nézve a megye fel-
ügyelete alatt az egyes községek kötelességévé lesz az.

Hasonlag a törvény-hatóságok körébe tartozik a
személy- és vagyon-biztosságról saját területükön gon-
doskodni.

Általánosságban mindezen, és még felmerülhető
ügyekre nézve a központi kormány joga és köteles-
sége intézni azokat, a melyek egyenesen országos

ügyek, az ő joga a törvények végrehajtására nézve utasításokat adni ki egyebekben is; de maga a végrehajtás, de a törvények határain belül az intézkedés joga saját ügyében, teendőiben a törvény-hatóságot illeti, melynek rendőri hatalma alól senkit a valóságos activ szolgálatban lévő katonákon kívül, miként ezt az 1848-dik évi törvény is megmondja, kivenni nem lehet.

VI. F e j e z e t.

Mielőtt letenném tollamat, megkísértem még leírni azt, miként függenének össze a fentebbiek szerint a központi kormány és a törvényhatóságok, mi módon lehetne általok az ügyek rendszeres, folytonos vezetése eszközölhető?

Mint az előszóban is mondtam, egyedül a megyékről fogok szólni, ne hogy még nehezebbé tétessék a mozgás ezen még senki által sem egyengetett téren, és mindenek előtt érintenem kell a községeket, melyek a megyét alkotják, és a viszonyt, melyben azok a megyéhez állanak.

Törvényeink és a törvényes gyakorlat szerint háromféle község van hazánkban u. m.

szabad királyi város,
rendezett tanácssal bíró község és
egyszerű falusi község.

Szerintem ezen megkülönböztetés, ha nem is a szabadalmak alapján, ha nagyobb méltányossággal is a községek irányában, ma is fenntartandó: mert a népes, a teljes önkormányzatra értelmi és anyagi képességgel bíró városokat a mindezt nélkülöző községek-

kel egy vonalba helyezni képtelenség, igazságtalanság volna, valamint az sem lenne helyes: hogy a teljes önkormányzatra nem képesített községek mind egyforma helyzetbe tétessenek.

Ezek szerint a szabad királyi városok, és mindazon a törvény által megnevezendő községek, melyek: népességük,

értelmiségük és

anyagi helyzetük által a teljes önkormányzatra képesítve vannak, a megyéktől elvált, azoktól teljesen független, velök egy rangú törvényhatóságokat képezvén a központi kormányval egyenes összeköttetésben állanak, és a megyék rendezésénél tekintetbe nem jöhetnek; jogaik viszonyuk a központi kormányhoz ugyanazok, melyekkel a megyék birnak, berendezésük, mint legelől mondtam, levén csupán városi helyzetükhöz képest eltérő.

A megyét alkotják a második és harmadik helyen megnevezett községek a hozzájuk csatolt pusztákkal és azok népességével, még pedig mindazon községek, melyek:

népességük,

értelmiségük és

anyagi helyzetüknél fogva rendezett tanács alkotására képesítvék, mint ilyenek a megyei tisztviselők hatásköre alól kivétetvén közvetlenül a megyei testület alatt állanak, míg azok, melyek a fenntebbi kellekkel nem birnak mind közigazgatás, mind felügyelet tekintetében a megyei tisztviselők alá rendelvék.

Ezen két fajta község is azonban saját ügyeire nézve önkormányzattal kell hogy bírjon, csak felügyeleti joggal bírván azokra vonatkozólag a megye

vagy a megyei tisztviselő, és a legtöbb esetben csak az egyes községi tag, vagy a község egy részének panasza folytán vagy olyankor levén egyenes beavatkozási joga, midőn az előljáróság nem bír eleget tenni kötelelességének és támogatásért folyamodik; vagy midőn a felügyelő hatóság sürgetése daczára is a községi kötelezettségek teljesítetlenül maradnak, azon ügyekre nézve azonban, melyek a megye egy részére, vagy az egész megyére, vagy végre az egész országra tartoznak, a megyei testület vagy maga vagy tisztviselői által, ha a szükség kívánja, egyenesen rendelkezik.

Az egész községi rendszert minden ágazataiban kifejtteni túl menne jelen művem határán, csak némelyeket említek meg az irány jelzéséül, a melyet e tekintetben követni helyesnek tartok.

Előljáróit mind két fajta község szabadon választja, a falusi községeknél a szakaszbeli tisztviselő, a rendezett tanácsossal bíróknál pedig a megyei bizottmány küldöttje jelen levén hogy a rendre, hogy arra ügyeljen: miszerént a becsületbeli és ama községeknél kisebb, emezeknél nagyobb értelmi tekintetnek elég tetessék.

Ha bármely irányban hiba követtetik el, amazoknál az illető tisztviselő megsemmisíti a választást, fennmaradván a község fellebbezési joga a megyei hatósághoz, melyet 8 nap alatt gyakorlatba venni tartozik, ellenkező esetben vagy ha a tisztviselő eljárása helybenhagyatott, új szabályszerű választásnak kell történnie, emezeknél pedig a bizottmány kiküldöttje felfüggeszti csupán a hibás választást, és jelentést tesz a megyei — alább jellemezendő — állandó választmányhoz, melynek határozata ellen 8 nap alatt a község a megyei

bizottmányhoz folyamodni jogosúlva van, melynek határozatához képest vagy érvénybe lép a megtámadott választás, vagy új választásnak kell történnie.

Ha pedig bármely község az így létrejött rendelkezésnek ellene szegül, amott az illető tisztviselő, itt pedig a megyei hatóság helyettesíti az előljáróságot addig, míg az ellenszegülés megszűnik.

Mind két fajta község továbbá saját szükségei fedezésére a törvény által meghatározandó módon adót vet ki a kebelében lakókra; az elsőbbségnél a kivetés a szakaszbeli tisztviselő jelenlétében történik és ha sem az, sem az adóalap többségét képviselők által ellene 8 nap alatt kifogás nem tétetik, érvénybe lép az, ellen esetben pedig a megyei hatóság határoz. Az utóbbi községeknél pedig a kivetés a rendezett tanács által történik, 8 nap alatt az illető megyei hatósághoz felterjesztetik, és ha az ellen akár az adóalap többségét képviselők panasza folytán, akár hivatalból, a nevezett hatóság észrevételt nem tesz, érvénybe lép az.

Mindkét fajta községnél két esetben lehet joga a tisztviselőnek, illetőleg a megyei hatóságnak, hivatalból beavatkozni; azon esetben először, ha valamely a megyei és országos adóval hátrányban levő község saját céljai elérése tekintetéből adóját feljebb emeli, mely esetben azt előbbi összegére leszállíthatja; azon esetben másodsor, ha valamely község kivetésében mindazon kötelezettségek teljesítéséről, melyek törvény és megyei végzések szerint megilletik, nem gondoskodott, mely esetben az errőli gondoskodást elrendeli.

Megjegyzem még, hogy számos oly közigazgatási ügyek lévén, melyeket egyes községek külön nem, hanem csak szomszédaikkal csoportosulva intézhetnek, minők például a mellék-utak s az azokon lévő hidak

épitése, fentartása, az egészségi ügy teendői stb., — ily czélből a községek az illető megyei tisztviselő vezetése mellett saját megkérdeztetésük után csoportokba alakítandók, ön magok határozván meg az arányt, melyben különböző ügyekben a költségekhez járulni tartoznak, mind a csoportok miként alakulása, mind a teherviselési arány miatt, mind a külön csoportok közt felmerülő összeütkezésekre nézve a megyei hatóság birván döntő hatalommal, mely itt is csak valamelyik fél panasza, vagy a kötelezettségek elhanyagolása folytán lép közbe.

Ezen községek és községi csoportozatok felett áll már a megye, mely teljes, fenntebb kifejtett jogkörét, és a községekre nézve fennálló közigazgatási és felügyelő hatalmát gyakorolja a megyei bizottmány által.

A megyei bizottmány, a megye mind azon lakói által, kik a megyei terhek viseléséhez járulnak, közvetett választás útján választatik.

Fentebb előadám, az országgyűlési választásokról szólván, hogy az összes választóknak a központon összejövetele lehetetlen, hogy a választási jog ily módu gyakoroltatása a távol lakók kijátszása volna, de erősen kikeltem a közvetett választások ellen is, magyarázattal tartozom tehát, midőn itt a megyei választásnál a közvetett választást ajánlom.

Teszem ezt: mert mint emlitém kivihetetlen, hogy az egyenes választás útján minden választók által együtt egy helyen történjék, nem maradna tehát egyéb hátra, mint azt mondani, hogy minden község vagy kis községek együtt apró csoportokban válaszsák meg a rájuk eső bizottmányi tagot, vagy tagokat, de ennek több igen nagy hátránya lenne.

Elsőben is mig nem félek attól, hogy ha az összes megye által a többség bizalmát biró egyének választatnak, a politikai befolyás természetes factorai, a vagyon és az értelmiség, a bizottmányban képviseletlenül maradjanak, addig igen valószínűnek, majd nem bizonyosnak tartom azt, hogy ha egyes községek vagy kis községcsoportok választanák a bizottmány tagjait, a rendesen létező surlódások, a nagyon is zárt látkör, melylyel a választók bírnának, a mely szerint egyedül saját kis körük érdekei lebegnének előttük, a könnyűség, melylyel ily viszonyok között a középszerű, az erkölcsi kötelekek által meg nem szorított tehetség és jellem felszinre vergődhetnek, számtalanszor eredményeznék azt, hogy a vagyon és az értelem igen helytelen csekély arányban lennének a bizottmányban képviselve, már pedig ha nem akarunk is ezeknek kiváltságyszerű túlsulyt tulajdonítani, lehetetlen, hogy valaki azt óhajthassa, miszerént a közügyek ezek háttérbe szorítása mellett a vagyontalanságánál fogva sokszor könnyelműbb és az értelem hiánya miatt arra nem képes egyének vezetésére bizattassanak.

Másodszor pedig, mig ha a központon együttesen történik a választás, minden valószínűség arra van, hogy mindenek, vagy legalább a sokak által ismert és sokak bizalmát biró egyének fognak megválasztatni, és így a bizottmány minden tagja, a megye többségének belenyugvásával, akaratával fog abban ülni, addig, ha egyes községek vagy apró csoportok külön választanák a rájuk eső bizottmányi tagokat, igen biztosan lehet állítani, hogy a bizottmány többségét oly helyi nevezetességek képeznék, kik között alig akadna nehány, ki saját szűk körén kívül ismert lenne, ki az

egész megye többségének bizalmát bírná, mi által a bizottmány tekintélye teljesen leszállana.

Ily körülmények között kénytelen vagyok a közvetett választást elfogadni, eleget tevéen azon kelleknek, hogy a választók közvetlenül a választás előtt és tisztán azon választásra választassanak.

Meglehet így is ellentmondással fogok vádoltatni a miatt, hogy a képviselő-választásnál az egyenes választást okvetlennek tartva, itt azt mellőzöm, de egyfelől nagy különbség van a teendők között, melyekre a választás történik, és másfelől a képviselő-választási körök már mégis nagyobbak, és végre maga az, hogy a képviselő nem közvetlen, környezetére, megyéje kormányzására gyakorol befolyást, hogy messze távoznia kell hazulról, hogy meg lesz zavarva foglalkozásában stb. azt eszközli, hogy sokkal kevesebb ember akad egy körben, ki magát ilyenül feltolni vágnék, mint akadna bizottmányi tagságra vágyó még a kellő szamu tagok arányára tekintve is, mert a bizottmány hivatalt, tisztséget is oszt, míg a képviselő erre hivatásánál fogva jogosulva nincsen.

A bizottmány választása ugy történik, hogy az egyes községek 500 lélekig két, azon felül 1000-ig ismét két, azon túl is minden új 500 lélek után két választót választanak, kik is beküldik megbízatásukat az azok megvizsgálására, a lelépő bizottmány által a végből kiküldött választmány elnökéhez, hol azok megvizsgáltatván, ha helyeseknek találtattak, a választási határnap legalább 28 nappal előre kihirdtetetik, és akkor a választók a megye központján összegyűlnek.

A választásra mindenki ajánlhat egyéneket, és azok közfelkiáltással is megválaszthatók; de kétes esetekben a választók kétfelé osztása által megtudandó a

többség, ha pedig a választók egy 20-ad része írásban kívánja, titkos szavazás történik.

Egyszerre csak egy egyén ajánlható, s a szavazás is csak egyre történhetik.

A bizottmány száma az egyes megyékre nézve népességükhöz képest változik, ezer lélekre eshetik egy bizottmányi tag, úgy azonban, hogy a legkisebb szám 50 legyen.

Hogy a megye ügyeinek vezetése örökös ingadozásnak kitéve ne legyen, hogy a közügyekben részvevhetés hosszabb tartama ingert adhasson a semmi közvetlen anyagi előnnyel nem kínálkozó bizottmányi tagság elvállalására, egy bizottmány tartama 6 év legyen; több nem lehet szerintem azért, mert különben halálozás, a megyéből elköltözés, és más okoknál fogva igen nagy hiányok támadnának abban, és az újabb nemzedék igen hosszasan kizáratnék a résztvevhetésből.

Tagja lehet a bizottmánynak minden ember, a ki

- a) a megyében lakik,
- b) a megyei adóhoz járul,
- c) legalább 15 év óta semmi erkölcsi megbélyegzést maga után vonó bűnben elmarasztalva nem volt, és legalább 10 év óta ilyenek alapos gyanuja sem mondatott ki rá, ha szinte bizonyítékok hiánya miatt fölmentetett is,
- d) csőd alatt nincsen,
- e) legalább az elemi oktatás által megszerezhető ismeretekkel bír,

f) ha felsőbb iskolai tanulmánnyal bír, 22-dik, ha csak elemi oktatásban részesült, 30-dik évét betöltötte.

Ki az öt első pontban említett kellékek valamelyikét időközben elveszti, azt a bizottmány tagjai sorából kizárja és kizárni tartozik.

A bizottmány tagjainak sem fizetés, sem nyugdíj, vagy útiköltség nem fizettetik.

A bizottmány a közigazgatási rendes teendőket állandó választmánya és a tisztviselői kar által végzeteti, melyek miként megalakításáról alább szólandok, a hol a bizottmány teendői között ezek megválasztása előforduland.

A bizottmány rendszeresen minden három hónapban ülést tart, melyen tagjai megjelenni kötelesek, és a ki helyes ok nélkül egy egész éven át elmarad, az elveszti tagságát.

Ezen rendes gyűlések határnapját, mindig az az előtti gyűlés határozza meg, ha pedig rendkívüli gyűlés tartása szükséges, az az elnökség által, az annak összehívására okot adott főtárgy megemlítése mellett 15 nappal előre kihirdetendő.

Ezen gyűléseken elsőben jelentést tétet a megye állásáról, az utolsó ülés óta történekről.

Elibe tartoznak a központi kormánynak minden újabb intézkedéseket tevő rendeletei, melyeknek azonnal teljesítése, vagy a már előbb elmondottak szerint érdekekben teendő felterjesztés és annak indoka felett ő határoz, és ha a törvényesség kérdésbe vétele miatt történt a felírás, a rendelet második tárgyalása is előtte kell hogy történjék, hogy ismét határozhasson a fentebb bővebben kifejtett föltételek mellett.

A rendeleteinek nem engedelmeskedő, vagy másoktól a megyei hatóság elkerülésével rendeleteket elfogadott tisztviselő elbocsátása felett határoz.

A különböző községek, vagy valamely község és tisztviselői, vagy az ezek, és egyesek között felmerülő surlódások esetében, ha azok hozzá terjesztetnek, határoz, a nélkül azonban, hogy a tisztviselők ellen a

rendes törvényszékek útján megindítható eljárást határozatával gátolhatná.

Hozzá tartoznak, szóval, mind azon ügyek, melyek a közigazgatás minden ágaiban válaszmánya és tisztviselői által el nem igazíttathattak, vagy a községek, vagy egyesek részéről hozzá fellebbeztettek.

Ő tesz minden felterjesztéseket és folyamodványokat a megye érdekében a központi kormányhoz, vonatkozzanak azok az országos adóra, a katona-tartásra és kiállításra, az álladalmi és vasúttakra, vagy bármely más a megyét érdeklő, de az által mint országosak, önállóan nem intézhető ügyekre.

Fő-főteendői egyike a megyei költségvetést elkészíttetni, a házi adót kivetni és behajtani, a számadásokat megvizsgálni stb.

Az így általa tett adó-kivetés, megállapíttatása után két héttel, a központi kormányhoz felterjesztendő, de az annak irányában hivatalból csak azon esetben járhat el, ha egy az állam-adóval hátrányban lévő megye saját háziadóját tetemesen felemeli, vagy a jog-köréhez tartozók teljesítésének eszközeiről nem gondoskodik; mindkét esetben azonban legfeljebb egy hónap alatt intézkedni tartozik, az első esetben joga lévén a mult évi összegre leszállítani az adót, a másodikban pedig annak kiegészítését kívánni, egyébként hozzá szólhat az ügyhöz, ha a megyei adóalap többségét képviselők az adó kihirdetése után egy hónap alatt hozzá folyamodnak, mely esetben az ügy megvizsgálását és elintéztetését eszközli.

Az általa megvizsgált megyei számadásokat az év vége után legfeljebb három hónappal a bizottmány kinyomatni és a megyében a nyilvánosságnak átadni tartozván, itt semmi központi kormány által gyakor-

landó ellenörködésre szükség nincsen, mert azt az összes megyei adófizető közönség gyakorolja, melynek bármely tagja jogosulva van a netalán felfedezett hűtlenség vagy pontatlanság alapján köztörvény szerént panaszt emelni.

A megyei és községi adó-tárgyában tett reclamatiokat elintézi.

Az államadót behajtatja, de itt már a felszólamlásokat csak felterjeszti, minden rendelkezési jog a központi kormányt illeti, melynek a megye az adó teljes behajtásáért felelős, és a mely ellenszegülés esetében azt önerején behajtatja.

A bizottmányban történnek minden az államot érdeklő vagy közjogi kérdések felett a vitatkozások, az tesz ezekben felterjesztéseket akár a központi kormányhoz, akár az országgyűléshez, és a nézete szerént helytelen, megalkotni szándékolt törvény ellen tőle jönnek a tiltakozások, melyek, mint fentebb már látók, ha a törvényhatóságok többsége által tétetnek, a képviselőház felosztatására vezetnek.

Ő intézkedik a képviselő-választások körül; teljesíti a levelezéseket a törvényhatóságokkal.

De lehetetlen minden aprólékos teendőit elsorolnom, azért csak az állandó választmány és tisztviselők s törvényszékek megválasztását említem, melyek közül az első kettő három évre, az utóbbiak pedig, mint már fentebb előadtam, éltök tartamára választatnak.

Az állandó választmányt minden kijelölés nélkül választja a bizottmány saját tagjaiból három évre, az az alispán elnöktele alatt a tisztikarral egyesülten vezeti magát a közigazgatást; a felsőbb rendeletek általa felolvastatnak, és a melyek a közigazgatás rendes körzetében mozognak, a tisztviselőknek végrehajtás

véggett azonnal kiadatnak; az új intézkedéseket tartalmazók pedig a bizottmányi gyűlés elébe terjesztetnek; ily esetekben, ha a rendes bizottmányi gyűlés ideje még 4 hétnél távolabb lenne, rendkívüli bizottmányi gyűlés levén azon idő alatt összehívandó.

Itt tárgyalatnak minden egyeseket vagy községeket illető ügyek, melyek vagy egyszerűen, mint a rendezett tanácssal bíró községeket illetők, ide tartoznak, vagy a tisztviselők által mint általuk el nem intézhetők bejelentetnek, vagy a felek által fellebbeztetnek, és ha általa teljesen be nem fejezhetők, jelentése mellett tétetnek át a bizottmány elébe.

A tisztviselői körök a községeknek utak, egészségi és börtöni ügy stb. érdekében csoportosítása itt állapíttatik meg véglegesen, szóval minden közigazgatási kérdések, teendők itt határozatnak el, a tisztviselők levén aztán a végrehajtok.

Épen azért ezen választmány minden hónapban egyszer okvetlen összeül, és ha szükséges az alispán által önbelátása, vagy tagjai egy tizedrészének ahhoz bejelentett kívánsága folytán, nyolcnapos előleges tudtuladás mellett bár mikor is összehívható.

Szerintem ezen választmány berendezése okvetlenül szükséges, mert az, hogy a nagyszámu tagokból álló megyei bizottmány hónaponként, sőt még gyakrabban is üléseket tartson, kivihetlen, míg az, hogy a közigazgatásra a megye közönsége tisztviselőin kívül is befolyást gyakoroljon, helyes, sőt szükséges, mi csak ezen az úton elérhető a nélkül, hogy a közigazgatás gyorsasága szenvedjen.

Ezen állandó választmány tagjai is sem fizetést, sem napi díjat, sem úti költséget nem kaphatnak.

A tisztviselők választása pedig úgy történhetik :

A bizottmány a tisztujitást megelőző gyűlésében választ egy 10—20 tagból álló választmányt, melynek tagja sem azon perczbeni tisztviselő, sem olyan nem lehet, a ki magát tisztviselővé megválasztatni akarja; ezen választmány a tisztujitást megelőző napokban összeül a főispán elnöklete alatt, és minden tisztre négy egyént jelöl ki, még pedig úgy, hogy ha e tekintetben egyetértés nem jöhetne létre, kettő a választmány többsége, egy a kormány képviselője, egy a választmány kisebbsége által jelöltetik ki.

Elérkezvén a választás ideje, minden tisztségre nézve külön megteszi a kijelölést a főispán, s vagy általános fölkiáltás által megtörténik a választás, vagy ha ezt csak 10 tag is kívánja, titkos szavazás mellett.

Épen így történik a megyei törvényszék tagjainak választása is, csakhogy mint fentebb előadtam, ezek törvényesen meghatározandó képzettséggel birni tartoznak, és életökre választatván, csakis kihágás folytán rendes törvényszéki ítéletek által elmozdíthatók.

A megyei tisztviselők végrehajtói a megyei végzéseknek, behajtói az adóknak, teljesítik szóval a közigazgatás körében mindazt, mit eddig is teljesítettek, mi részint állandó törvény vagy megyei szabály által kötelelességükbe tétetik, részint esetenként a felsőbb megyei tisztviselő, az állandó választmány, vagy a megye bizottmánya által végrehajtás végett rájuk bíztatik; rendeleteket egyenesen a megyén kívül álló kormánytól a megye elkerülésével el nem fogadhatnak, kivételt képezvén ez ellen egyedül a nekik végrehajtás végett kiadott törvényszéki ítéletek, melyeket azonnal végrehajtani kötelesek.

Ezenkívül a tisztviselők rendőri, egyenes adósági, birtok-háborítási és minden alaki eljárást nem

igénylő perekben egy bizonyos nem felette nagy összeg erejéig, mint választott bírák pedig bármely ügyekben is ítélnék, törvény szerént meghatározandók levén az esetek, melyekben egyedül ketten vagy többen együtt járnak el, melyekben továbbá a fellebbezés, vagy a szervezendő tisztiszékre, vagy a rendes törvényszékekhez intézendő azon ügyek, hol mint választott bírák ítélnék, hacsak a felek a fellebbezésre nézve is másban nem egyeztek meg, mindenesetre rendes törvény útjára lévén fellebbezés esetében viendők.

E tekintetben az angol békebírák rendszere lehet körülményeinkhez alkalmazva az irányadó.

De lássuk már most az összefüggést a központi kormány és a megye között.

A központi kormánynak minden megyében legyen egy felsőbb rangu hivatalnoka, ki megtarthatja a főispán nevet, habár valójában, a megváltozott viszonyok között, hivatása más lesz is, mint eddig a főispánoké volt.

Nem lesz ugyanis ezen főispánság a megyére nézve közigazgatási hivatal, de megszűnik méltóság lenni; ő ellenőrje, felügyelője lesz a központi kormány részéről a megyei közigazgatásnak, és épen ezért a központi kormánnyal együtt legtöbb esetben változni fogván, itt mellesleg jegyezve ezt meg, a felsőház tagja nem fog lehetni.

Jogai a megye irányában:

Ő elnököl, midőn a bizottmány választásáról van szó, mind a választók választási jegyzőkönyveinek átnevezésére kinevezett választmányban, mind a választógyűlésben, és felügyel arra, hogy senki, ki a törvényes kellékekkel nem bír, bizottmányi taggá ne lehessen.

Elnököl a megyei bizottmány üléseiben; ha valamely bizottmányi tag időközben elveszti az arra szükséges tulajdonok valamelyikét, annak kizárását eszközli.

Ő közli a központi kormány rendeleteit, és mindazokat, a melyeket az a megyével tudatni kíván; ha a bizottmány törvényes hatáskörén túllépni akarna, joga van a gyűlést, de csak a következő napig, felosztatni, midőn azt vagy maga ismét megtartja, vagy az alispán elnöklete alatt tartatik az meg.

A megyei háziadóra nézve a fentebb enalített esetekben hasonlólag megteszi észrevételét, s annak kíséréteiben terjeszti fel a kivetést a központi kormányhoz.

Az államadó pontos behajtását sürgeti, és ha ez sikertelen marad, köteles orvoslásért a központi kormányhoz fordulni, és ha annak egyenes beavatkozása válnék szükségessé, azt végrehajtja.

A tisztviselő-választások körül a fentebbi módon a kijelölési jogot gyakorolja.

Ezenkívül joga, sőt kötelessége minden a megye és az abban fekvő községek körében történőkről magának hivatalos tudomást szereznii, a tapasztalt hiányok iránt észrevételeit a megyénél megtenni, s egyúttal mindezekről a központi kormányt értesíteni, valamint másfelől a központi kormány minden értesítéseit a megyével közölni.

Az oly ügyekre nézve pedig, melyek a megye területén ugyan, de a központi kormány által intézendők, mint az országosoknak elismert és az ország költségén építendő, fentartandó nagy közlekedési vonalok, a központi felügyelet alatt álló vasútak, vagy pedig bármely országos intézetek, gyakorolja mindazon jogokat, melyek ezekre nézve a központi kormányt megilletik.

A megyének, szerinte, törvénybe ütköző végzését felfüggeszti, mely felfüggesztés azonban ha 8 nap alatt a központi kormány által meg nem erősítették, magában megszűnik, míg ellenkező esetben a megye és a kormány között a törvényesség szempontjából ugyanazon eljárás áll be, melyet fentebb azon esetre nézve előadtam, midőn a felsőbb rendelet törvényessége a megye által támadtatott meg.

A központi kormány ezenkívül a megyei törvénykezésre egyenes felügyeletet gyakorol az által, hogy a törvényszékek elnökét kinevezi, egyáltalában a megyei törvényszékek épen úgy mint a többi törvényszékek, a mennyire ez a bírák függetlensége mellett általában lehetséges, alatta állanak.

És végül, nehogy bármely megye akár saját törvénytelen végzésének erőszakolása, akár a törvényes kormányrendeletek végrehajtásának megtagadása által a közigazgatást megzavarhassa, sőt komoly időkben forrongást, zavart, országos veszélyt idézhessen elő, joga van a központi kormánynak az ily megyének joggyakorlatát felfüggeszteni, csakhogy ezen esetben az országgyűlést 6 hét alatt összehívni, annak eljárásáról számot adni tartozik, és ha újabb 6 hét alatt az a felfüggesztést meg nem erősítette, a megye minden jogaiba visszalép, ellenesetben pedig a megye törvényt sértő tagjai, bűnhődés végett törvényszék elé állíttatván, a megyei hatóság új rendezése eszközöltetik.

Ily módon mind a községek, mind a törvényhatóságok valódi önkormányzata biztosítva lehet, míg amellett a központi kormány bir annyi befolyással, hogy a kötelesség mulasztó megyét annak teljesítésére szoríthatja, bir azon jogosult hatalommal, hogy a törvényt sértő, az az iránti engedelmességet megtagadó

megyét féken tarthassa; tartozván azonban 6 hét alatt ezen eljárásáról az országgyűlésnek felelni, nem lehetvén a szükség kényszerítéséből ideiglenesen magához ragadott megyei jogokat határozatlan ideig magánál tartania, hatalma zsarnokivá, a szabadságra nézve veszélyessé nem lehet.

Oly jog ez különben is, melyre a mindkét részről felelősség mellett ritkán leend szükség, de melyhez hasonlóval akár törvényben kimondva, akár a gyakorlat által természet szerűleg a kormány mindenütt bír, s melylyel, hogy rendkívüli időkben a hazát nagyobb veszélyek ne érhessék, birnia kell is mindenütt.

VII. Z á r s z ó.

Érzem, hogy bár bővebben bocsátkoztam is a parlamenti felelős kormány és megyei rendszer egyeztetésének kérdésébe, mint ezt előttem tudtomra legalább, bár ki is tevé, távol vagyok attól, hogy a kivitel módját praecisiroztam volna, érzem, hogy még azokban is, melyeket elmondék, sok hiba lehet; de egyfelől kormányrendszerünknek keresztülvitelére teljes részletes tervet készíteni oly feladatnak tartom, melyre egyes ember alig lehet elégséges, sőt arról is meg vagyok győződve, hogy maga törvényhozásunk sem fog ez irányban azonnal oly törvényt alkotni, mely minden esetekre nézve kiterjedő, mely minden intézkedéseiben helyes legyen, miért azt majd csak a gyakorlat tapasztalatai után fog eszközölni lehetni; és másfelől nem az fekszik szívemen, hogy minden állításom helyesnek találtassék; de igen is az, hogy az

általam most tárgyalt nagyfontosságú kérdés mentől több oldalról megvitattatván, a kivitel mikéntje felől tisztába jöjjünk akkorra, midőn törvényhozásunk azzal foglalkozhatni fog.

A kivitel mikéntje felől kell tisztába jönnünk csupán, mert él bennem a remény, miszerént valamint én tisztában vagyok a felett, hogy a parlamenti felelős kormány és a törvényhatósági rendszer nemcsak ki nem zárják, de sőt kiegészítik egymást; épen úgy tisztában vannak idevonatkozólag mind azok, kik országgyűlésünkön a törvények alkotására döntő befolyást fognak gyakorolni.

Minden érzett hiányai mellett tehát nyilvánosság elé bocsátom művemet, nem kívánva egyebet semmit, mint azt, hogy az abban elmondott eszmék minden irányu megvitatásának eszköze lehessen.

Geszt, october 18-kán 1865.

